

MAGYARY
PROGRAM

SZÉCHENYI TERV

ÁROP-2.2.13-2012-2012-0001

Közigazgatási Vezetői Akadémia

"Az esélyegyenlőségi szempontok érvényesítése a Magyar Honvédség rendszerében"

Tréning háttéranyag

Tananyagszerző: Mészáros Judit

Tartalomjegyzék

Az esélyegyenlőségi törekvések szükségességének rövid összefoglalása.....	3
1. A romák társadalmi integrációjának helyzete	7
1.1. A romák magyarországi helyzete - áttekintés	7
1.2. A Magyar Honvédség szerepe a romák integrációjában.....	14
2. A nők és férfiak társadalmi egyenlőségének jelentősége	23
2.1. A „Gender” fogalma és jogi háttere	23
2.2. Nők és férfiak társadalmi egyenlősége a Magyar Honvédségben.....	28
3. Egyéb védett tulajdonságú csoportok érintettsége a honvédségi programokban	35
4. Ajánlott szakirodalom.....	37

Az esélyegyenlőségi törekvések szükségességének rövid összefoglalása

A cserépedény

Kínában egy vízhordozónak volt két nagy cserépedénye. Annak a botnak egy-egy végén lógtak, amit a nyakában hordott. Az egyik edényen volt egy repedés, míg a másik tökéletes volt és mindig egy teljes adag vizet szállított. A pataktól a házig tartó hosszú séta végén a megrepedt edény már csak félig volt vízzel. Két teljes évig ez így ment. Minden nap a vízhordozó már csak másfél edény vizet szállított vissza a házba. Természetesen a tökéletes edény büszke volt a teljesítményére, hisz tökéletesen csinálta. De a szegény törött cserép szégyellte a tökéletlenségét, és nyomorultnak érezte magát, hogy csak fele annyit tudott teljesíteni...

A két év keserűség után egyik nap megszólította a vízhordozót a pataknál:

- Szégyellem magam, mert a víz szivárog egész úton hazafelé.

A vízhordozó így válaszolt a cserépnek:

- Észrevetted, hogy a virágok az ösvényen csak a te oldaladon teremnek, s nem a másik cserép oldalán? Ez azért van így, mert én mindig tudtam a hibádról, és virágmagot szórtam az ösvénynek ennek az oldalára. Minden nap te locsoltad őket, amíg visszasétáltunk. Két éve leszedem ezeket a gyönyörű virágokat, hogy az asztalt díszítsem velük. Ha nem lennél olyan, amilyen vagy, akkor ez a gyönyörűség nem ragyogná be a házamat.

Tanulság: Mindannyiunknak megvan a saját különleges hibája. Mi mindannyian törött cserépedények vagyunk. De ezek a törések és hibák, amik mindannyiunkban megvannak, teszik az életünket olyan nagyon érdekessé és értékessé. Csak el kell fogadnunk mindenkit olyannak, amilyen, s a jót meglátni másokban. (kínai tanmese)

A fenti tanmese világosan tükrözi az esélyegyenlőségi törekvéseknek a fő mondanivalóját: a magunk nemében mindannyian tökéletes lények vagyunk, ha adottak a megfelelő feltételek adottságaink kibontakoztatásához.

Az esélyegyenlőségi képzés célja pedig az, hogy minden szakember, vezető, aki munkája során emberekkel foglalkozik, érzékeny legyen ezekre az emberek közötti különbségekre, átlássa, hogy a különbözőségeket hogyan fordíthatja a közösség hasznára.

Vajon az esélyegyenlőség kérdése csupán szociális jellegű „probléma”? Csak valamilyen humánus, netán szentimentális együttérzésről szól? A válasz egyértelműen nem. Bizonyított tény, hogy a társadalmi fejlődés csak abban az esetben marad fenntartható, ha a gazdasági, a szociális és a környezeti szempontokat egyaránt figyelembe vesszük egy-egy döntés során. Ha egy vállalkozás/cég/intézmény tartósan csak az egyik pillérre koncentrál (és ez döntően a gazdasági szempont szokott lenni), akkor az az egy pillér csak a másik kettő kárára tud erősödni, ami végül instabillá teheti a működést. Ez igaz még az uniós projektekre is, nem véletlen, hogy mind a környezeti, mind pedig az esélyegyenlőségi szempontok horizontális célkitűzéssé váltak a

tevékenységben. Az esélyegyenlőség biztosítása, mint horizontális elvárás azt jelenti, hogy minden egyes támogatott projektnek hozzá kell járulnia a nők, romák, valamint a fogyatékossgal élők esélyegyenlőségének javításához, függetlenül a projekt jellegétől és témájától.

Mit jelent a diszkrimináció tilalma és az esélyegyenlőség elvárása? Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség fogalmát gyakran használják szinonimaként, ami azt sugallja, hogy egy és ugyanazon dologról van szó. Valójában azonban az egyenlő bánásmód elve (másként a diszkrimináció tilalma) és az esélyegyenlőségi politika ugyanannak az elvárásnak két eltérő filozófiájú megközelítése.

A diszkrimináció tilalmát a magyar jogban az egyenlő bánásmód biztosításáról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvt.) határozza meg. A magyar jog részletes antidiszkriminációs szabályait ebből a törvényből lehet megismerni. A projektekkel szemben tehát alapvető elvárás, hogy ezeket a szabályokat a projektek végrehajtása során betartsák.

Kire terjed ki a törvény hatálya? Az Ebktv. az alábbiak szerint fogalmaz:

4. § Az egyenlő bánásmód követelményét

- a) a magyar állam,
- b) a helyi és nemzetiségi önkormányzatok, ezek szervei,
- c) a hatósági jogkört gyakorló szervezetek,
- d) a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek,
- e) a közalapítványok, köztisztviselők, valamint munkavállalók és munkáltatók érdekképviseleti szervezetei,
- f) a közszolgáltatást végző szervezetek,
- g) a közoktatási és a felsőoktatási intézmények (a továbbiakban együtt: oktatási intézmény),
- h) a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények,
- i) a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények,
- j) az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a magánnyugdíj pénztárak,
- k) az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók,
- l) a pártok, valamint
- m) az a)-l) pontok alá nem tartozó költségvetési szervek jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során (a továbbiakban együtt: jogviszony) kötelesek megtartani.

5. § Az egyenlő bánásmód követelményét a 4. §-ban foglaltakon túl az adott jogviszony tekintetében köteles megtartani,

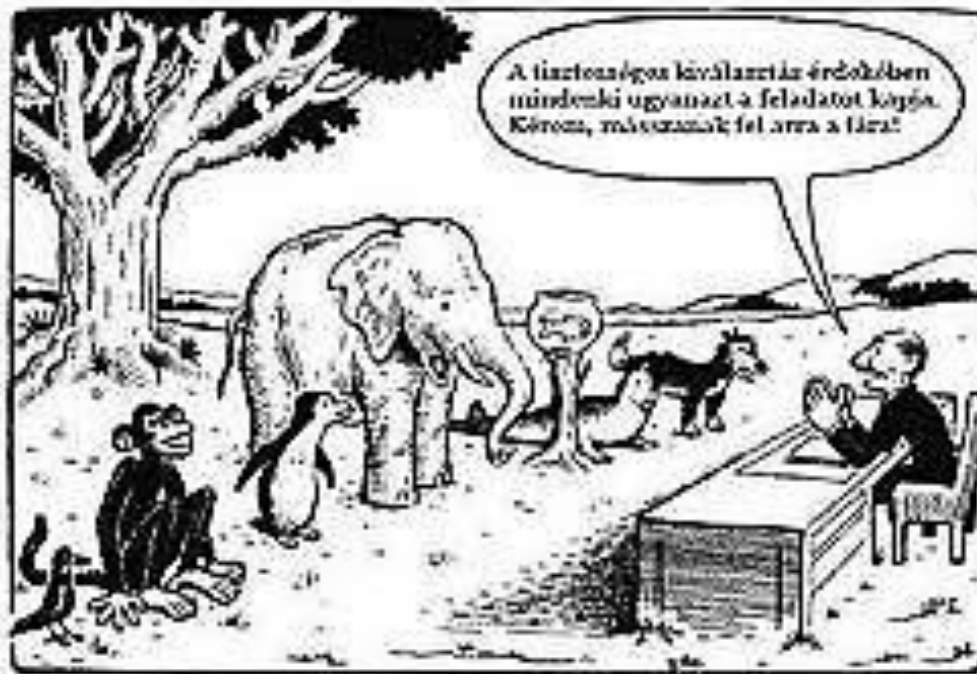
- a) aki előre meg nem határozott személyek számára szerződés kötésére ajánlatot tesz vagy ajánlattételre felhív,
- b) aki az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségeiben szolgáltatást nyújt vagy árut forgalmaz,
- c) az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyai tekintetében az állami támogatásban részesülő egyéni vállalkozó, jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet az állami támogatás igénybevételelől kezdődően mindaddig, amíg az állami támogatás felhasználását az arra jogosult szerv a rá vonatkozó szabályok szerint ellenőrizheti, valamint
- d) a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony, az utasításadásra jogosult személy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében.

Amint látható, ezekbe a kategóriákba szinte mindenki beletartozik, vagyis az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos követelmények és azok betartása mindenkin számon kérhető.

Az Ebktv. 11. §-a lehetővé teszi az esélyegyenlőtlenséggel küzdő személyek előnyben részesítését. Lehetőség van tehát arra, hogy egy-egy projekt megvalósítása során a munkaerő

felvételénél előnyben részesítsék például a roma jelentkezőket. Ez egy lehetőség, amellyel élhet a pályázó, de eleget kell tennie az egyenlő bánásmódról szóló törvény 11. §-ában meghatározott feltételeknek. Az előnyben részesítésnek egy kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésen alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására kell irányulnia, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését. Ez azt jelenti, hogy ha előnyben kívánják részesíteni a felvétel során például a roma, fogyatékkal élő, vagy nő jelentkezőket, akkor is meg kell vizsgálni és meg kell indokolni, hogy a jelentkezők egyformán alkalmasak-e a munkakör betöltésére, milyen képzettséggel, tapasztalattal rendelkeznek stb.

A diszkrimináció tilalma azonban önmagában nem oldja meg a problémákat, azaz nem szünteti meg a létező egyenlőtlenségeket. Pontosán ezért van szükség esélyegyenlőségi politikára. Az egyenlő bánásmóddal szemben az esélyegyenlőségi politika azt kívánja meg az EU tagállamaitól, hogy a diszkrimináció tilalmának betartásán túl erőfeszítéseket tegyenek az érintett célcsoportok esélyegyenlőségének javítása érdekében. Az esélyegyenlőségi politika tehát nem esik egybe az egyenlő bánásmód biztosításával: mindazon jogi és nem jogi eszközöket jelenti, amelyek azt a célt szolgálják, hogy mindenki egyenlő eséllyel érvényesülhessen az élet legkülönbözőbb területein – oktatás, egészségügy, munkaerőpiac, szociális biztonság stb. –, de legalábbis csökkenjenek az érintett célcsoportokat érő hátrányok.

Oktatási rendszerünk

Képszöveg: „A tisztességes kiválasztás érdekében mindenki ugyanazt a feladatot kapja. Kérem, mászzanak fel arra a fára!”

forrás: <http://hulyeseg.tulelo.hu/2012/06/eselyegyenloseg/>

A következőkben arra kívánok rámutatni, hogy egy olyan intézményrendszer, mint a Magyar Honvédség, mellyel kapcsolatban általában senkinek sem jut eszébe az esélyegyenlőségi törekvésekre gondolni, milyen sokat tehet egyes célcsoportok közvetlen segítségével (a maga hiányosságaival és vívmányaival együtt); ugyanakkor a közvetlen segítségnyújtáson kívül, jó példával járhat elől, ami egyfajta közvetett cselekvést jelent az egyenlő bánásmód érvényesítését illetően, és még olyan célcsoportokhoz is eljuthat, akikre egy-egy esemény megtervezésénél talán nem is számítottunk.

1. A romák társadalmi integrációjának helyzete

1.1. A romák magyarországi helyzete - áttekintés

Történelmi visszatekintés és a jelen

A *Roma Integráció Évtizede Program 2005-2015 Nemzeti Cselekvési Terv* helyzetképe alapján: a magyarországi cigányság Magyarország legnagyobb etnikai kisebbsége, egyúttal Európa negyedik legnagyobb roma közössége. Mérvadó szakértői becslések szerint a cigány népesség száma jelenleg mintegy 450-600 ezer főre tehető. A csökkenő nem-roma népességgel szemben létszámuk nő, és a demográfiai előrejelzések szerint a következő 50 évben népességen belüli arányuk a jelenlegi 5%-ról 11%-ra emelkedik. Szociális körülményeiket, gazdasági helyzetüket tekintve a romák a magyar társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportját alkotják. Milyen folyamatok vezettek idáig?

A romák magyarországi történelmét illetően meglehetősen régre tekinthetünk vissza (egyes források szerint egészen a XV. századig). Itt azonban nem kívánok ilyen mély gyökerekig visszanyúlni, sokkal inkább a modern kori történelem ide vonatkozó adataiból idézek; ugyanakkor viszont fontosnak tartom, hogy röviden utaljak az 1893 évi statisztikai adatfelvételre, melynek objektív voltával kapcsolatban ugyan óva intenek a szociológusok, mégis bizonyos következtetésekre enged jutni. Az összeírás ugyanis azt mutatta, hogy akkoriban a cigányok egy sajátos, kettős társadalmi helyzetben éltek a magyar társadalomban: gazdaságilag a társadalom részei voltak, hiszen elismerten fontos funkciókat gyakoroltak (kereskedelem, idényjellegű munka, ritka igényeket kielégítő termelő funkció), társadalmilag azonban mégis idegenek, kívülállók maradtak. Vagyis ekkoriban sem integrált, sem asszimilált csoportról nem beszélhetünk, de kívül rekedt, társadalmon kívüli csoportnak sem voltak nevezhetőek a cigányok. Ennek egyik mutatója, hogy a cigányok által végzett foglalkozásokra, speciális munkákra (kovácmesterség, famunkák, üstfoldozás, teknővájás stb.) szükség volt, ezért ezek biztosították megélhetésüket. Ezzel kapcsolatban Havas Gábor így ír: *„Nyilván nem véletlen, hogy a közép-európai térségben a cigányok összlakosságához viszonyított aránya messze meghaladta a nyugat-európai mértéket.”*¹

Mi több, a cigányok egy részének társadalmi betagozódását bizonyítja az a kimutatás is, miszerint a gyermekek jelentős része iskolába járt és ezen cigánygyerekek iskolázottsági szintje megközelítette a legszegényebb rétegek parasztgyerekeiét. Végül pedig még egy fontos érdekesség: a cigányok integrációjával kapcsolatos gondolkodás meglepően modern, ugyanis az összeírás irányítói

¹ *A cigányok Magyarországon*. Szerkesztette: Glatz Ferenc, Budapest MTA 2001. ISBN 963 508 0840 p. 32

úgy gondolták, hogy „...a cigányügyet nem lehet egyszerűen közigazgatási rendeletekkel, rendőri szabályokkal vagy általános törvényekkel elintézni. Itt különleges ethnikus jelenségekkel állunk szemben, melyek mélyreható vizsgálódást kívánnak. Ha valahol, akkor itt érvényes az az elv, hogy a törvényt nem csinálni kell, hanem megtalálni a nép lelkében és életviszonyaiban. Az adott esetben tehát ismerni kell a cigány nép történetét és természetét, életmódját és foglalkozását.”²

Az ezt követő időszak gazdasági nehézségei, a fokozódó nyomor, a növekvő faji diszkrimináció előtérbe kerülése fokozatosan a cigányok megsemmisítésébe torkolló intézkedések felé vezettek és egészen a cigány holocaustig jutottak. A cigányság hatalmas, keményen megszenvedett történelmi tőkéje szinte teljesen megsemmisült. A II. világháború után ugyan hivatalosan megszűnt a hátrányos megkülönböztetés, de a cigányság helyzete nem vált külön politikai és társadalmi elemzés tárgyává. A világháború vége tehát meghozta az életben maradást, de nem hozta meg a megélhetés lehetőségét. Ekkorra a cigányság már oly mértékű leszakadással küzdött, amihez nem volt elegendő a törvényi alapon kimondott egyenlő bánásmód. Vagyis a jogegyenlőség önmagában nem tudta kiegyenlíteni a társadalmi rétegek közötti elmélyült különbségeket.

A földosztásból a cigányok kimaradtak, ezzel is elvesztették azokat a munkaalkalmakat, melyeket korábban a közép és nagybirtokok nyújtottak. Ezután, az erőltetett iparosítás következményeként az ország egyes részein (Budapest, északi régió, Dunántúl) először teljes foglalkoztatottságot, majd munkaerőhiányt, és ezek nyomán a cigányok foglalkoztatásának rohamos növekedését eredményezte. A fejlődő iparnak nagy szüksége volt a szakképzetlen munkaerőre, így nagyfokú elvándorlás indult meg. Ez a folyamat a hatvanas-hetvenes években teljessé vált ki, és csak a nyolcvanas évek második felében ért véget. Az iparosodás velejárójaként, a legnagyobb szükség a szakképzetlen munkaerőre volt. Egyre több cigány ember dolgozott segédmunkásként, ami ugyanakkor azt is eredményezte, hogy az iskolázatlanság is rohamosan csökkent körökben, hiszen a magas képzettségre nem volt igény. 1957-re a cigánygyerekeknek már csak 10%-a járt rendszeresen iskolába.

Bár ebben az időszakban a cigány férfiak foglalkoztatottsága az iparosodott régiókban teljes volt (az agrárregiókban nem), s ennek következtében nagymértékben javult a cigány családok megélhetése - és ebből adódóan társadalmi betagozódásuk is -, de sajnálatos módon iskolázatlanságuk nem tette lehetővé, hogy egy, az érdekeik érvényesítésére alkalmas réteg

² A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új folyam, IX. kötet. 1895.

kialakulhasson. Tovább árnyalja a képet, hogy lakáshelyzetük szinte semmit sem változott a XIX. századhoz képest.

A kor társadalompolitikai álláspontja szerint egy megoldás lehetett a 'cigány-problémára': az asszimilálás. A 80-as évek végére azok a cigányok, akiknek valahogyan sikerült a társadalmi felemelkedést elérniük, valóban asszimilálódtak a többségi társadalomba, és jelentős részük hátat fordított múltjának, gyökereinek. Ugyanakkor a gazdasági változás ismét a lejtőre sodorta a cigányságot: többé már nem a képzetlen munkaerőre volt kereslet. Munkaerő-piaci szempontból a piacgazdasági átalakulás egyik legnagyobb vesztese a cigányság volt. A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején a foglalkoztatáshoz szokott munkaképes korú romáknak több mint a fele veszítette el állását, s így valamennyi foglalkoztatási mutatójuk lényegesen rosszabb volt, mint a többségi társadalomé. Az iskolázatlan és szakképzetlen romák számára az elsődleges munkaerőpiac alig kínált kereső foglalkozást, és még az alkalmi munkavállalás területén is hátrányban maradtak. Foglalkoztatottsági szintjük durván a fele, munkanélküliségi rátájuk három-ötszöröse, az egy keresőre jutó eltartottak aránya háromszorosa a nem cigány lakosságénak. A kilátástalan munka-lehetőségek a felvett hitelek visszafizetési képtelenségét eredményezték. Ez természetesen olyan folyamatokkal is együtt járt, ami ismét rontotta társadalmi megítélésüket, újra megnövekedett az előítéletesség irántuk.

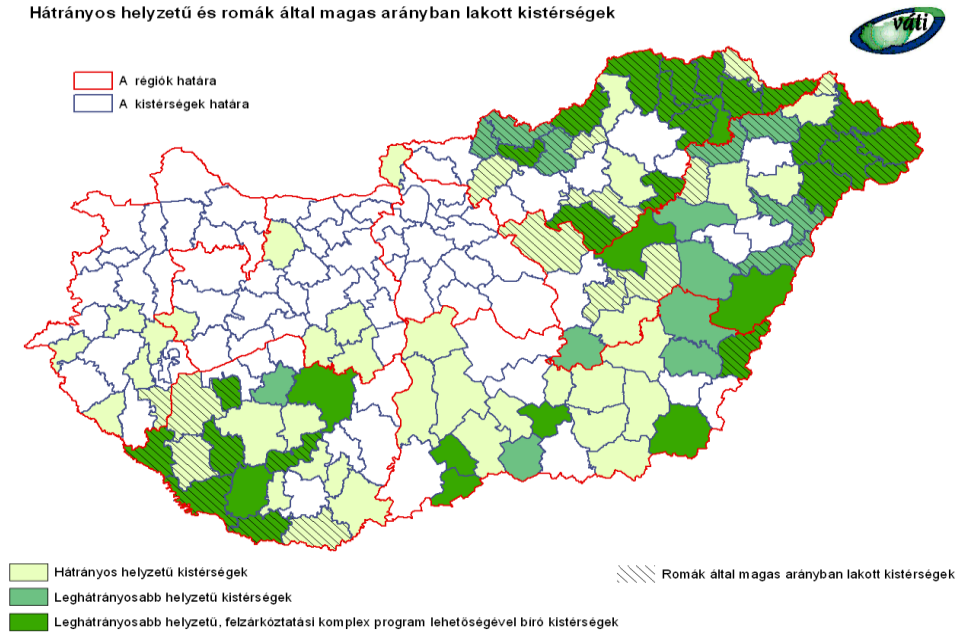
Munkavállalásukat ma is számos tényező nehezíti, így alacsony képzettségi szintjük, a munkaerőpiacon tapasztalható diszkrimináció, és az, hogy sokan az ország leginkább elmaradott térségeiben élnek, ahol a munkalehetőségek egyébként is szűkösek.

Nagymértékű hátrányai vannak a romáknak a nem roma lakossághoz képest az iskolázottság területén is. 1993-94-es adatok szerint a 15-59 éves, jelenleg nem tanuló roma férfiak 80 százaléka legfeljebb az általános iskola 8. osztályát fejezte be. Az iskolázottság valamivel kedvezőbben alakul a fiatalabb korcsoportokban, de a nem roma lakosság iskolázottsági szintjétől való lemaradás körükben is jelentős. A roma tanulók az országos átlagnál drasztikusan kisebb arányban kerülnek érettségit adó középfokú, és felsőfokú oktatási intézménybe.

Többségük ezernél kevesebb lakosú településeken él (ld.: ábra), ahol igen kevés a munkalehetőség és a létfeltételek az átlagosnál rosszabbak. Felülreprezentáltak a közlekedési infrastruktúrával és tömegközlekedéssel szegényesen ellátott településeken, ahonnan a jobb munkalehetőségeket kínáló nagyobb településekre ingázás a bérekhez viszonyítva igen költséges.³

³ Id. még 1-2 számú melléklet a gazdasági aktivitásról

Hátrányos helyzetű és romák által magas arányban lakott kistérségek

A kormányzati nyilatkozatok alapján jelenleg 5-10 éves késésben van az ország a cigányprobléma megoldásában. A miniszterelnök szerint Magyarország következő évtizedeket meghatározó sorskérdése a romák integrációja. E nélkül nincs fenntartható fejlődés. A társadalom és a politikai döntéshozók felelőssége közös e probléma kezelése kapcsán.

Megélhetési formák a romák körében és munka-attitűdök

Amint látható, a romák munkaerő-piaci integrálódásának kulcsát keresve egészen a történelmi gyökerekig szokás visszanyúlni, hiszen a kutatások is azt mutatják, hogy vándor életmódjuk, az általuk gyakorolt szakmák, mesterségek megadták számukra azt a társadalmi pozíciót, melyben nem kellett kirekesztett csoportként élni napjaikat. Ugyanakkor a piacgazdasági változások olyan krízist teremtettek életükben, melyek egyenesen vezettek ahhoz a rendkívüli 'underclass' (azaz alacsony társadalmi pozíciójú) szituációhoz, mellyel a mai napig kénytelenek megküzdeni.

Vajon milyen megélhetési 'technikákat' sikerült kidolgozniuk erre a kényszerű állapotra? Erre nézvést sok tanulmány és szakdolgozat született. A legfrissebbek közül két munkán keresztül vizsgálom ezt a témát,⁴ melyek arra keresik a választ, vajon szerepet játszanak-e még azok a tradicionális mesterségek, melyeket egykoron a cigányemberek műveltek, és amelyeket a jelenben egyes pályázatok keretében próbálnak újra feltámasztani. A legjellemzőbb tevékenységek, melyek a

⁴ SZUHAY Péter: *Foglalkozási és megélhetési stratégiák a magyarországi cigányok tükrében*, in: *A cigányok Magyarországon*. Szerkesztette: Glatz Ferenc, Budapest MTA 2001. ISBN 963 508 0840 pp 139-146.
SOLT Ágnes: *Élet a reményen túl. Szegregált telepeken élők mentalitásvizsgálata*. (Szakdolgozat) 2009.

családi háztartásba befolyó jövedelmeket eredményezik, leggyakrabban nem munkahelyhez köthető jellegűek:

- 1.) *Gyűjtögetés (zsákmányolás):* itt leginkább a vadon nőtt erdei gyümölcsök, gyógynövények, gombák begyűjtése és értékesítése a jellemző, de gyakran a saját háztartásban is hasznosítják őket a családok. Gyakran a növények gyűjtése mellett, jellemző még a horgászat, illetve az apróbb állatok vadászata/orvvadászata (pl. hörcsög) is. Sajnálatos módon ismét kezd gyakorivá válni az elhullott állatok begyűjtése, hasznosítása (akár döngkútból is). Ide sorolható továbbá a lomtalanítás során összegyűjtött javak (ruha, papír, fém, háztartási gépek stb.) hasznosítása.
- 2.) *Böngészés, mezerelés.* Ide értjük a betakarítás után a táblákon maradt kultúrnövények szüretelését, összegyűjtését (pl.: kukorica, cukorrépa, napraforgó, krumpli) és értékesítését.
- 3.) *„Szedd magad” akció.* Az olcsón leszüretelt gyümölcsöt jellemzően felárral adják tovább, de kereskedelmi forgalomban történő regisztráltatás nélkül.
- 4.) *Alkalmi munka, bérmunka.* Ezek a munkák általában rövid időtartamra szólnak, és mivel a munkáltató nem jelenti be az alkalmi munkásokat, ez gyakran ismételten hátrányos helyzetbe sodorja őket (pl. a megállapodott bért nem kapják meg). Másik lényeges jellemzője ezeknek a munkáknak, hogy nagyon gyakran kampányszerűek – különösen a mezőgazdasági munkák -, amely azt eredményezi, hogy az ideiglenesen esetleg többet jövedelmező alkalmi munkát minden átmenet nélkül előnyben részesíti az illető egy másik, netán folyamatos, de kevesebbet hozó munkával szemben. (Ez pl. a szerződéses katonai szolgálatvállalás esetén jelentős fegyelmi problémákat jelent, hiszen az adódó alkalmi vagy családi munka miatt sok esetben nem jelenik meg az illető a szolgálati helyén.)
- 5.) *Szolgáltatás.* Ilyenek például a zenélés, a festés, meszelés, tapasztás.
- 6.) *Ipari termelés.* Ezek jellemzően nem főállású vagy vállalkozói típusú megélhetések, de ezek azok a tevékenységek, melyek leginkább magukban foglalják az ősi munkákat, mint pl. kosárfonás, faáru készítés, teknővájás, vályog- és égetett téglák készítése. Ugyanakkor az is elmondható, hogy az ezekből szerzett jövedelmek nagyon csekélyek, nem nyújtanak kellő megélhetést. Ez mindenestre elgondolkodtató abból a szempontból, hogy a pályázati források egy részét érdemes-e továbbra is ezen mesterségek oktatására költeni.
- 7.) *Mezőgazdasági termelés.* Ez lehet a saját (család) részére történő termelés, vagy pedig kimondottan árutermelő jellegű tevékenység.
- 8.) *Kereskedelem.* A legősibb kereskedő tevékenység a cigányoknál a lókupeckedés volt. Ez a mai napig létező tevékenység, mely a hasonló mintára kifejlesztett autó-kereskedéssel is bővült.

Emellett gyakori jelenség még a nem regisztrált kereskedéstípusok között a ruhával, dohánnyal, kávéval, alkohollal, mobiltelefonnal való üzletelés.

- 9.) *„Banki” tevékenység* – ismertebb nevén uzsora. Ezt természetesen az olyan cigányok űzik, akiknek van valamiféle indulótőkájük, hiszen a tevékenység lényege a kölcsönadás, majd a jelentős kamatokkal történő pénz-visszakövetelés. Ennek a „munkának” a szégyene, hogy gyakorlatilag saját régióbeli társaikat szipolyozzák az uzsorások a végtelenségig, miközben pontosan tudják, hogy a reménytelenség ördögi körébe taszítják a nehezen élő családokat.
- 10.) *Szociális ellátás.* Az uzsora jellegéhez hasonlító, gyakorlatilag a mások kihasználásán alapuló jövedelemszerzés. Szokták csicskáztatás vagy cselédtartás címszó alatt is említeni. Gyakorlatilag a családtaggá fogadott nem cigány emberek a családdal együtt lakhatnak nyugdíjuk vagy egyéb járandóságuk felének vagy egészének átadása fejében. Nem ritka, hogy a pénz elvételével egyéb munkákat is elvégeztetnek velük a ház körül, és nem feltétlenül adnak nekik ellátást.
- 11.) *Közvetítő tevékenység.* Jellemzően az üzleti tranzakcióban érintett felek ’összehozása’ fejében a mindkét féltől követelt jutalék megszerzését jelenti.

Mindezek a tevékenységek teljesen egyértelműen mutatják, hogy a roma családok élete teljesen más mederben, más időbeosztással folyik, mint a többségi társadalomé. A felsorolt munkák – éppen alkalmi vagy kampányszerű voltukból adódóan – nem visznek szigorú rendszert, órához igazított napirendet a cigány családok életébe. Mivel a gyerekek is így nőnek fel, logikusan adódik a következtetés, hogy az iskolában is nehéz őket ebből a családi példából úgy kiszakítani, hogy a rendszeresség, következetesség mindennapi sajátjuk legyen. A romákról kialakult többségi nézet, miszerint a munkához való hozzáállásuk teljesen más, minden bizonnyal itt gyökerezik.

Solt Ágnes Somogy, Baranya, BAZ és Szabolcs megye több településén készített interjúi is azt kutatták, hogy vajon milyen a romák mentalitása a munkavégzést illetően. A kutatás eredményeképpen egyértelműen elmondható, hogy a napirendben nem elsősorban az órához, időhöz való igazodás játssza a főszerepet, azaz a mindennapokban rejő rendszer egészen más szempontok alapján alakul, mint a többségi társadalom esetében. A legfőbb ’igazodási’ pontok: a gyermekek óvodába, iskolába vitele, illetve a családi pótlék, segély érkezése. Az étkezés például már egyáltalán nem ilyen meghatározó, hiszen hol van mit enni, hol nincs, ez az anyagi helyzettel összefüggésben állandóan változik. Egy tipikusnak mondható nap két fő részből tevődik össze: a munka és a szabadidő részből. A munka keretébe elsősorban a gyermekekkel való törődés, a házimunka elvégzése, illetve az éppen adódó jövedelemszerző tevékenység tartozik bele. A szabadidő eltöltése pedig a szomszédokkal történő beszélgetéssel, tévézéssel, illetve kocsmázással történik.

Ugyanakkor érdemes megemlíteni a kutatás azon eredményét, miszerint a nagy család, a sok gyerek nem a jövedelemszerzés egy formájaként jelenik meg (azaz a családi pótlékra való 'utazás'); ugyan nem tagadják, hogy akadnak családok, akik így gondolkodnak, de ezeket a romák többsége mélyen elítéli. A szegregáltan élő családok egy másik érdekes jellemzője a szolidaritás kérdése, mely a helyzetnek megfelelően, hullámzóan alakul. Azokat a családokat, akiknek lényegesen jobb soruk van, vagy akik a bűnözésig csúsztak, elítélik, elfordulnak tőlük; ugyanakkor az idegenekkel szembeni fellépésben az összetartó erő megnő (ld. például a Magyar Gárda megjelenésekor tanúsított családok közötti szolidaritás). A veszélyhelyzetek, illetve a halálesetek lényeges összetartó erőt kovácsolnak.

A szolidaritás *negatív formája* az egymás közötti összehasonlítás, az irigység. Solt Ágnes így ír erről: „*Ha valaki valamilyen előnyhöz jut (leginkább anyagi), a közösség tagjai úgy érzik, joguk van belőle részesedni. Ha az előny nem válik semmivé nagyon rövid időn belül, az emberek a pletyka és a kibeszélés segítségével torolják meg azt, hogy a pozíciójuk, saját státuszuk relatíve gyengült az ott élők körében, s hogy a másik jobban áll. Ez az örökös egymáshoz viszonyítás az, amely oly kilátástalanná teszi a kitörést: az alapfeltevés, amellyel csaknem mindenütt találkozhatunk, hogy a mélyszegénység egy olyan állapot, amelyből nem lehet kimozdulni. Aki olyat tesz, ami ennek cáfolataként értelmezhető (pl.: hosszú távon alacsony presztizsű munkát is elvállal, takarékoskodik, gyermekeinek a továbbtanulását támogatja és következetes nevelési elvei vannak), az veszélyes és ezért megtorolandó. Hiszen bármi, ami az alapfeltevést érvényteleníti, az olyan, mint egy kimondatlan, de annál durvább kritika azokra nézve, akik napról napra próbálnak megélni éveket, vagy akár évtizedek óta. (...) Ez egy olyan attitűd, amely folyamatosan érzékelhető egyrészt a munkához, segélyekhez, iskolához és gyerekneveléshez, illetve a házhoz való hozzáállásban, másrészt az egymáshoz való viszony bizalmi határait megszabja. A >lehetetlen változtatni< tartalmú alapvetés meghazudtolása pedig a kirekesztést vonja maga után.*”⁵

Ez a fajta attitűd egyértelműen nagy gátat képez a romák valóságos társadalmi integrációjában, hiszen amíg a *saját akaratukra* nem lehet egyértelműen számítani, addig a kitörés a mélyszegénységből meglehetősen kilátástalannak tűnik. Többek között ezért is fontos, hogy a munkaerő-piaci bevonás ne egyoldalúan egy lehetőség-felajánlás legyen számukra, hanem párosuljon egyfajta előkészítő, szemléletformáló munkával is, hiszen enélkül csupán egy végzetes döntés elé állítjuk az egyéneket, miszerint válasszon a lehetséges (többségi társadalom általi, azaz idegen) elfogadást eredményező munka, illetve a család, a hagyomány között.

⁵ SOLT Ágnes: *Élet a reményen túl*. Szegregált telepeken élők mentalitásvizsgálata. (Szakdolgozat) 2009. p. 34.

1.2. A Magyar Honvédség szerepe a romák integrációjában

Magyarország napjainkban komoly erőfeszítéseket tesz a modern polgári demokrácia kiépítésére, megszilárdítására, a polgári jogegyenlőség, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok érvényesülésének⁶ (pozitív diszkrimináció) minél szélesebb körben való biztosítására, olyan társadalmi konszenzus kialakítására, amely segíti a társadalom egységének megőrzését, érvényesülését.

Az ország egészséges társadalmi fejlődése diktálta érdek mellett társadalmi szükségszerűség, hogy a romák felhalmozódott hátrányait ellensúlyozó intézkedések helyett konkrét lépésekre kerüljön sor a romák integrációja, hátrányaik kiegyenlítése érdekében. A hazai cigányság helyzetének, jellemzőinek komplex feltárása, beilleszkedésüket és elfogadásukat segítő hatékony programok és intézkedések megvalósítása, évszázados adóssága a hazai társadalomtudomány minden ágazatának és a kormányoknak.

Akár az okokat, akár a kiutat kutatjuk ebből a helyzetből, döntően egy végeredményre jutunk: a konkrét lépések megtételéhez társadalmi konszenzus szükséges, a többséggel el kell fogadtatni, hogy a romák tömegei tarthatatlan és igazságtalan helyzetbe kerültek, jórészt önhibájukon kívüli, döntően történelmi okokból, és ezen változtatni kell és lehet. Ez a változtatás pedig nem csak a romák, hanem a nemzet egészének elsőrendű érdeke, az ország jövőjének, egységének, biztonságának egyik sorskérdése.

A változtatások lehetőségének legnagyobb biztosítékát Uniós tagországgá válásunk jelenti. Régóta várt történelmi eseményként élte meg Magyarország 2004. május 1-jét, az Európai Unióhoz való csatlakozást. A Magyar Köztársaság – tizenhárom, törvény által elismert nemzeti és etnikai kisebbséggel – egységes nemzetállamként vált az Európai Unió tagjává, és ezzel egyidejűleg nyitotta

⁶ Mindenkinek kizárólagos joga annak önkéntes kinyilvánítása, hogy valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozik, ilyen nyilatkozattételre azonban senki sem kötelezhető. A kisebbségek számára biztosított jogokat nem a többség adományaként kell felfogni, ezek a kisebbségeket objektíve megilletik. A Magyar Köztársaság Alkotmánya, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény az egyéni kisebbségi jogok mellett a kisebbségek közösségi jogait is megfogalmazza. Biztosítja többek között kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát. Politikai érdekeik védelmében helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre. A kisebbségi önkormányzatok alapvető feladata a kisebbségek érdekeinek védelme és képviselete. A magyar jogrendszer elősegíti a kisebbség identitásának megőrzését, ehhez az állam pénzügyi fedezetet biztosít. Jogaik érvényesítése érdekében külön országgyűlési biztos tevékenykedik.

szélesebbre a kisebbségi ügyek meglévő problémái megoldásának kapuját, közte kiemelten a romakérdéssel összefüggő problémák rendezését.

A romák alkotják az ország legnagyobb hivatalosan elismert nemzetiségét. A hazai nemzetiségek közül ők az egyedüliek, akik – bár van saját nyelvük, kultúrájuk, a magyarokétól teljesen eltérő hagyományaik, és szokásaik – nem rendelkeznek anyaországgal, nincsen saját államuk, ahova tartozhatnának, ezért nem nemzeti kisebbségként, hanem **etnikai kisebbségként** határozzák meg őket.

A katona szolgálatot vállaló roma származású fiatalokkal összefüggő esélyegyenlőségi kérdéskörbe tartozó jogosultságok, programcélkitűzések és eljárások – hasonlóan a nők és a férfiak esélyegyenlőségéről szóló részben megfogalmazottakkal – jogszabályalapúak. A honvédelmi tárca esélyegyenlőségi politikát szolgáló lépései az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. Törvényben rögzített kötelezettségek, az Alkotmányban megfogalmazott diszkriminációval szembeni tilalom, valamint a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. Törvényben és annak végrehajtását szolgáló rendeletekben és egyéb belső szabályzóknak megfogalmazottak alapján kerülnek megvalósításra.

Természetesen nem mindig volt ez így. A társadalmi rendszerváltások politikai célkitűzései eltérő módon értelmezték és kezelték a kisebbségi kérdéseket és benn a romák helyzetét. A hadseregben a kisebbségek ügyeivel 1945 után a mindenki egyenlő elv alapján nem foglalkoztak, vagyis a kisebbségek problémáját a hadsereg illetékességi körén kívülre, és megnyugtatóan rendezettnek nyilvánította az akkori katonai vezetés. A Magyar Néphadsereg semmilyen szinten, még a regisztráció szintjén sem vállalta a kisebbségi ügy mint lehetséges probléma létezését, kezelését. Ennek ellenére a bizalmas rendelkezések alapján bizonyos időszakokban, többnyire az ötvenes években, a határőrizeti szolgálat megbízhatósági követelményeire hivatkozva igyekeztek, elkerülni a bevonultatott nemzetiségek anyanyelvi határszakaszra történő beosztását.⁷

Az 1956 utáni hadseregszervezésben árnyalatnyit változott a helyzet. Tudatos nemzetiségi diszkriminációról még vélelmezett biztonsági hivatkozással sincs tudomásunk, ugyanakkor változatlanul a hivatalos tudomásulvétel hiányát jelentette, hogy sem önbevallásra, sem a környezeti vélekedésekre támaszkodva nem regisztrálták a kisebbségeket. A probléma figyelmen kívül

⁷ Dr. Szabó János: Kisebbségek a hadseregben. in.: Új Honvédségi Szemle 1997. 2. szám 120. old.

hagyásának következménye, hogy nem alakult ki elkülönülő kisebbségkezelési gyakorlat a Magyar Néphadseregen belül.⁸

Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961-es határozata⁹ a cigánykérdést nem nemzetiségi, hanem szociális ügyként határozta meg. A rendelet elvetette a cigány nyelv fejlesztését, cigány nemzetiségi iskolák létesítését, azon nézetet támogatta, hogy ha nemzetiségi kérdésként fognák fel a cigánykérdést, akkor konzerválnák a cigányok különállását és lassítanák a társadalomba való beilleszkedésüket. Lényegében e rendelet nem volt más, mint szociális válságkezelés köntösébe bújtatott asszimilációs törekvés.¹⁰

A hadseregen belüli kisebbségkezelés külön problémakörét alkotta a cigányság. Annak, hogy ki a roma, semmilyen nyilvántartási nyoma nem volt. Ennek ellenére a sajátos kulturális és szociális szegregációjuk miatt, valamint az 1961-es MSZMP KB-határozat után a Magyar Néphadsereg kénytelen volt kiemelten foglalkozni a cigányokkal.

A korábbi bevonultatási szisztéma kategorizálási rendszere azt eredményezte, hogy a szociálisan és kulturálisan hátrányos helyzetűek meghatározóan magas koncentrációja alakult ki a Magyar Néphadsereg egyes egységeinél.¹¹

Erre a legjobb példát a 70-es, 80-as években az építőalakulatok nyújtották. Az építőalakulatokat a katonai köznyelv „cigány századoknak” nevezte, mivel az alacsony iskolai végzettség és a büntetett előélet, a politikai megbízhatatlanság, a különféle devianciákra való hajlam egyéb mutatói mentén válogatott állomány koncentrációján belül a cigányság aránya jelentős volt. Az építő-műszaki alakulatok 1964-ben népgazdasági feladatok ellátása céljából alakultak. Ezek a célok az út-, vasút-, metróépítés, kiemelt nagy állami beruházások, lakásépítési programok voltak. E csapatok kezdetben hadrenden kívüliek voltak, s csak későbbi hadrendbe történő beemelésüket követően

⁸ Dr. Szabó János: Cigánykérdés és honvédelem. A hivatásos állomány nézetei és viszonyulásai a cigány származású sorkatonákhoz. Budapest, 1994. 3. old.

⁹ A legfontosabb itt az, hogy a határozat - már magával léteivel - elismerte azt, hogy *van* cigánykérdés, hogy a cigányság helyzetével külön kell foglalkozni. Ugyanakkor - és ez is a folyamatok ellentmondásosságához tartozik - a cigánykérdést pusztán *társadalompolitikai* kérdésnek tekintette, és kimondta, hogy a cigányság "...bizonyos néprajzi sajátosságai ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot." *Vagyis ez a határozat éppen a sajátos cigány-identitás létét és lehetőségét tagadta.* Szellemisségét, és minden ennek a határozatnak az alapján történt intézkedést az *asszimilációra* törekvés határozza meg.

¹⁰ Kállai Ernő: 1945-től napjainkig. in.: Bevezetés a romológiába. A cigány népismeret kultúrantropológiai, történeti, politológiai és szociológiai aspektusai. (Szöveggyűjtemény) Szerk.: Dr. Tóth Sándor alezredes, Bp. 2004. 61. old.

¹¹ Prof. Szabó János: Kisebbségek a haderőben. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002. 23. old.

jelölték őket, harci feladatok végrehajtására, elsősorban, mint út- vasút- és hídépítő alakulatok. Az alakulatok állományát alacsony iskolai végzettségű és meghatározott szakmákkal rendelkező fiatalokkal – ács, asztalos, kőműves, vasbetonszerelő, hegesztő – töltötték fel. Nagyon magas volt közöttük az alacsony iskolai végzettségű, 8 általánost sem végzettek száma. Esetenként akár a 20%-ot is elérte egy-egy alakulatnál. További gondot jelentett, hogy a katonák között nagyon sok volt a büntetett előéletű, a rossz családi háttérrel rendelkező, nős, gyakran túlkoros – 22–25 éves – fiatal.

Mivel a hátrányos vagy többszörösen hátrányos helyzet fentiekben jelzett jellemzői a cigányságban sokkal gyakoribbak voltak, ezért értelemszerűen koncentráltak a cigány fiatalok a Magyar Néphadsereg építő-műszaki alakulatainál. Később ezekben az alakulatokban spontán módon jöttek létre az ún. „cigány századok”. Döntően az otthonmaradt családok anyagi támogatása motiválta a jelentkező, de a beosztásba helyezőket is. A műszaki alakulatoknál szolgálók ún. műszaki pótlékot – teljesítményük után bért – kaptak, amely magasabb volt a sorkatonai illetményénél. Ezek a „fizetések” esetenként megközelítették a polgári fizetéseket is. (pl. a keszonmunkát végző metróépítő katonáké). Mindezek alapján a katona fiatalok körében itt a hadsereg átlagát jócskán meghaladó mértékben szolgáltak nős-családos katonák, akik számára jelentős segítség volt a megkereshető pénz.

1972-ben az ifjúsági törvény hadseregben történő végrehajtására kiadott honvédelmi miniszter 2. számú parancsa következtében fontos feladatuk volt a katonai szervezeteknek az alacsonyan iskolázott fiatalok felzárkóztatása, általános iskolai képzésük alapján 8. általános iskolai végzettség megszerzésének biztosítása, ezért részükre általános iskolai képzést szerveztek. Az oktatás vagy a laktanyákban, vagy a laktanyákhoz közeli iskolákban zajlott. Kiképzési időszakonként (24 hónapos volt a katonai szolgálat, 3X6 hónap) 1–2 osztályt végezhettek el, így a 3 kiképzési időszak alatt gyakran akár 4–6 osztállyal magasabb végzettséget is megszerezhetett egy-egy itt sorkatona. Szakmunkásképzést is folytattak ezek az alakulatok a foglalkoztatást biztosító vállalatokkal együtt tanfolyami rendszer keretében. Az elméleti oktatás után a gyakorlatot a munkahelyeken szerezték meg a katona fiatalok.

A rendszerváltás után megváltozott a bevonulatás mindenkire kötelező rendszere. Az új rendszerű bevonulatási elv tiltotta a köztörvényes bűnelkövetők, a kábítószeresek, az öngyilkossági kísérletet korábban elkövetettek, valamint a 6 általánosnál alacsonyabb végzettségűek behívását, illetve azon fiatal bevonulatását is, akiknek testvére katonai kötelek teljesítése során vesztette életét. Későbbiekben ez a „kedvezmény” kiterjesztésre került az igazoltan családfenntartó személyekre is. Az építőalakulatokat – a Hátországvédelmi Parancsnokság polgári védelmi feladatainak BM feladatkörbe történő átadásával – 1989 elején megszüntették, s ez által a

társadalmilag hátrányos helyzet szerinti állománykoncentrációhoz kötődő intézményes tudatosság is eltűnt.

Az 1989 utáni magyar kormányzat új kisebbségpolitikai programot hirdetett, amelyben a nemzeti érdek nem más, mint mind a morális és etikai megfontolások szerint, mind a többkultúrájúság, többnyelvűség, többszintűség, a társadalmi multiplicitás racionalitása szempontjából a kisebbségek értékeinek megőrzése, a kisebbségek lojalitásának az egészséges identitáson, a sorsukkal való elégedettségen keresztül történő biztosítása. *„A nemzetbe való »gazdagító« beágyazásuk megköveteli, hogy a tolerancián túl aktív kisebbségvédelemmel, asszimilációjuk kényszere nélkül kapjanak lehetőséget arra, hogy önazonosságukhoz szabad utakat találjanak, s ne kényszerüljenek feladni, vagy a magyarság ellenében kialakítani saját identitástudatukat.”*¹²

A hadsereg új kihívások elé került, mivel egy maximális szervezeti integrációra törekvő intézményben a megosztottságoknak semmilyen nyomuk nem lehet, illetve a kormányzati kisebbségpolitika megvalósításának elvárásait teljes mértékben teljesíteni, érvényesítenie kell. E kötelezettségek teljesítéséhez, a probléma megoldásához reális képpel kellett rendelkeznie a honvédelmi tárčanak, ki kellett dolgoznia a hivatalos kisebbségpolitikába illeszkedő racionális kezelési stratégiákat, folyamatos kontrollal kellett rendelkeznie a hadsereget érintő kisebbségi mozgások felett. Ennek az elvárásnak többé-kevésbé megfelelt a honvédség annak ellenére, hogy kiemelten nem foglalkozott kisebbségi problémák megoldásával, de hozzájárult a megismertetéshez, a tárgyilagos helyzetfeltáráshoz. Új és hatékony lépések megtételére EU tagságunkból eredő elvárások, jogszabályaink, és az önkéntes haderőre történő áttérés készítette a tárca vezetését.

Az önkéntes haderőre való áttéréssel, 2004. november 2.-a után jelentős változások következnek be a kisebbségi kérdés honvédségi kezelésének területén. Megszűnik a romák számára a lehetséges szocializáció egy kiemelten fontos színtere. A sorkatonai szolgálat eddig teret adott a multikulturális tapasztalatok megszerzésének, a különböző kisebbségek, és az ún. többségi társadalomhoz tartozók közötti kölcsönösség, kommunikáció, bizalom gyakorlásának, az előítéletek elosztatásának, a segítségnyújtásnak, az önállóság, tárgyilagosság, együttműködés megtapasztalásának.

Ez az önkéntes szolgálatvállaláson alapuló rendszerben megváltozik, s a tisztek, tiszthelyettesek, szerződéses katonák szintjére korlátozódik. Ez a szint viszont már nem fedi le az egész társadalmat, mindez mellett sokkal nehezebb követni katonai utánpótlás szempontjából a

¹² Dr. Szabó János: Kisebbségek a hadseregben. in.: Új Honvédségi Szemle 1997. 2. szám 122. old

cigányság sorsát. A sorkatonai szolgálat alatt a roma fiatalokat egyszerűbben lehet a katonaság, mint hivatás, biztos megélhetés, mobilizációs csatorna felé orientálni, viszont az utolsó sorkatonai leszerelésével e kapcsolat is megszűnik. A jövőben a roma fiatalok katonai pályára történő orientálása kizárólag a különböző cigány szervezetek, cigány önkormányzatok, romaügyi bizottságok, tanácsok, referatúrák feladata lesz.

A hadsereg a magyar történelem során fontos mobilitási csatorna volt. A tisztikar nagy része – kiemelten 1945 után – származott viszonylag alacsonyabb sorsú rétegekből. A hadsereg sok szegényebb ember gyermeke számára jelentett iskoláztatási lehetőséget, felemelkedést a társadalmi ranglétrán. Ez a szerep az önkéntes haderőnek is fontos lehet, ezért nyitottnak kell lennie minden réteg felé. Ha a katonák és közösségeik elzárkóznak a romák befogadása elől, az mindkét fél részére hátrányos következményekkel jár. A cigányság kizáródhat egy lehetséges mobilitási útból, így hátrányos helyzetükön nehezebben lehet javítani és integrációjuk is nehezebbé válik, a katonaság pedig elveszíti utánpótlásának egyik lehetséges bázisát.

2002. decemberéig a honvédelmi tárca szerveinél az érvényben lévő jogszabályaiknak, és katonai tevékenységek sajátosságainak megfelelően nem foglalkoztak a személyi állomány nemzeti és etnikai hovatartozásával. A hazai kisebbségek helyzetével és azok javításával kapcsolatos feladatok így nem tartoztak a HM feladati közé. A változó helyzet és Kormányzati célkitűzések új feladatokat szabtak a tárca részére.

A 2002 évi választásokat követően megalakult a Miniszterelnöki Hivatal Romaügyi Politikai Államtitkársága és a cigányság élethelyzetének javítása érdekében elkészült a romák esélyegyenlőségét elősegítő kormányzati program, amely 2003-2006 időszakra határozza meg az esélyegyenlőség elősegítésének fő területeit és feladatait. A romaügyi hivatal álláspontja alapján a foglalkoztatási, oktatási és szociális tárcánál már meglévők mellett más minisztériumokban is létrehozták a romaügyi referens státuszokat.

A roma kisebbséggel összefüggő tárcafeladatok alapján a Honvédelmi Minisztérium vállalta a negatív diszkrimináció csökkentését, az oktatás, foglalkoztatás, társadalmi kommunikáció és identitás területén különböző, sokirányú tevékenységek végrehajtását. A Honvédelmi Minisztériumban a romaügyi feladatok ellátására, a romák esélyegyenlőségét elősegítő kormányzati programban vállalt feladatok végrehajtására az – 1186/2002. (XI.5.) Korm. határozat alapján – az új szervezeti struktúrájának megfelelően, 2002. december 1-től a HM humánpolitikai feladatokért felelős helyettes államtitkára közvetlen szakmai irányításával roma származású romaügyi referens, valamint romaügyi munkatárs kezdte meg munkáját.

A romaügyi referens, valamint romaügyi munkatársak – tárca célkitűzésként – a roma kisebbséggel összefüggő célok megvalósításának főbb területeiként a jogegyenlőség érvényesítését, az oktatást, képzést, foglalkoztatást és az identitás erősítését határozta meg.

A feladatok megvalósítása érdekében a referatúra a személyi állományban roma katonák arányának növelését tűzte ki legfőbb célul. A cigányság társadalmi integrációjának elősegítésének egyik gyakorlati megvalósulási formájaként kezeltük és kezeljük a hivatásos és szerződéses katonai szolgálat romák általi vállalásának lehetőségét. Elérhetővé kívánjuk tenni az önkéntes, professzionális hadseregek kialakítása által nyújtott lehetőségeket a romák számára, ezért kezdeményeztük a roma fiatalok számára a Magyar Honvédség igényének megfelelő honvédelmi és szakelőképzési programok beindítását, melyeknek célja, hogy elősegítsék a szerződéses katonai szolgálatot vállalók szervezeti beilleszkedését, illetve a leszerelők gördülékeny visszailleszkedését a társadalomba. A foglalkoztatás területén felvettük a kapcsolatot a Fővárosi Munkaügyi Központtal, a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központtal, és az Országos és Megyei Hadkiegészítő Parancsnokságokkal, s e szervezetekkel kooperálva közös képzéseket, továbbképzéseket, előképzési programokat szerveztünk, hogy ez által is segítsük a munkanélküliség enyhítését és a szerződéses katonai szolgálatot vállaló roma fiatalok beosztásba helyezését.

A katonai pályára irányítás keretében folyamatos toborzó munka mellett hagyományt teremtve több alkalommal szerveztünk és bonyolítottunk le tíz napos túlélő táborozást roma középiskolások részvételével. A táborozás eredményességének köszönhetően, több fiatal is jelentkezett tiszthelyettes képzésre illetve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre ösztöndíjas hallgatónak. E középiskolai táborok fontossága abban is megmutatkozik, hogy a Magyar Honvédség évente 1500-2000 roma és nem roma fiatalnak tud munkahelyet kínálni, s a középiskola a szakmára irányításnak, szakmai képzésnek, és a továbbtanulásnak a legfontosabb állomása. A diákokat ebben a korban lehet a leginkább meggyőzni, hogy válasszon egy, úgymond biztos jövőt, egy biztos megélhetést, amely választási lehetőségekből a romák számára a MH választása kiemelkedési lehetőség, viszonylag biztos egzisztencia. A társadalom kutatási eredmények lassan emelkedő mutatói alapján a katonai szolgálat, és a közszolgalat, mint hivatás a társadalomban kezd újra elismert szakma lenni. Ha továbbra is ilyen mértékű intenzitással népszerűsítik a középiskolások körében, s természetesen a különböző cigány kisebbségi önkormányzatokban a katonai pályát, a fegyveres testületek, rendvédelmi szervek nyújtotta előnyöket, akkor ez sok roma fiatalnak kínálhat hosszú távú, biztos megélhetést, a hátrányos helyzetből való kiemelkedést. A közszolgalat vállalása hozzájárulhat a társadalmi elismertséghez, valamint csökkenhet a cigánysággal szembeni előítéletesség és diszkriminatív magatartás is.

Az oktatás területén fontosnak tartjuk kialakítani és különválasztani a jó tanulás ösztönzését és a hátrányos helyzetűek tanulási szándékát támogató, független ösztönző rendszert.

A honvédelmi miniszter által alapított Lippai Balázs¹³, ösztöndíj, esélyegyenlőséget biztosított a hivatásos tiszti és tiszthelyettesi pályát választó cigány származású hallgatók részére, és elengedhetetlen eszköze volt a felzárkóztatásnak, az esélyegyenlőség biztosításának, az erős depriváltság megszüntetésének. A havi 8-10 ezer forintos ösztöndíjra 2003/2004 tanévben 12 fő 2004/2005 tanévben 9 fő nyújtott be pályázatot és részesült az ösztöndíjban.

Az eddigi felvételi tapasztalatok alapján a roma fiatalok esélyeinek növelése érdekében, felvételi előkészítő tanfolyam került megszervezésre a katonai pályát választó roma fiatalok részére

A szociológusok jelentős része általában az előítéletes gondolkodás okaként az ismeretek hiányát jelöli meg. A kutatások eredményeire alapozva a tárca fontosnak tartotta, hogy a Magyar Honvédség tisztjei, tiszthelyettesei hiteles képpel rendelkezzenek a romákról, ezért a tisztképzés tananyagába, programjaiba bekerült a cigány népismeret oktatása 15 órás kurzusok keretében, s 2005-től a hallgatók fakultációként is választhatták ezt az anyagot. Szükséges lenne a közigazgatásban dolgozók, valamint a tiszthelyettes és parancsnokok továbbképzési anyagába is belevenni a cigány népismeret oktatást. A cigány népismeret oktatásához folyamatos szakmai egyeztetés eredményeként elkészült egy jegyzet és szöveggyűjtemény, valamint a Társadalom és Honvédelem roma különszáma. Ezek a könyvek átfogóan, és részletesen mutatják be a roma kultúrát, történelmet, irodalmat, hagyományokat, a társadalmi problémákat, szociológiai kutatásokat. Ha az oktatásban beindulnának a roma kurzusok, akkor csökkenhet az előítéletesség, és eltűnhetnek a tévhitek

Kutatásra is sor került a cigány származású katonák helyzetéről a Magyar Honvédségnél, a katonai szervezetbe történő beilleszkedésükről, katonai előmenetelükről, a velük szemben megnyilvánuló előítéletről, stb.

Az identitás területén a cigány származású katonák identitásfejlesztő kulturális kezdeményezéseit a támogatva, elkezdődött egy roma kulturális eszköztár létrehozása. Alaptételként azt fogalmaztuk meg, hogy kerüljön elismerésre a roma kultúra, mint nemzeti érték. A roma értékek bemutatására minden lehetséges fórumot kihasználtunk. A romák/cigányok szokásait, hagyományait, kultúráját bemutató „romák/cigányok élete képekben” 12 helyőrség klubot (Tata, Székesfehérvár, Várpalota, Veszprém, Tapolca, Eger, Nyíregyháza, Debrecen, Szentes, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Szolnok) érintő vándorkiállítás szerveztünk. A vándorkiállítással „hiteles képet” kívántunk adni a romák/cigányok életéről az érdeklődőknek, de fontos célként fogalmazódott meg, hogy

¹³ Lippai Balázs a XIV. században élt roma hadvezér.

helyőrségeinkben kialakítsuk, illetve erősítsük a honvédség és a helyi roma/cigány közösség kapcsolatát.

Fontos feladatként kezeljük a társadalmi kommunikáció területén minta értékű pozitív „romakatoná” kép kommunikálását a médiában. Ennek megfelelően használtuk ki a különböző kommunikációs lehetőségeket. A Magyar Honvéd, a Honvéd Altiszti folyóirat, valamint a honvedelem.hu weblap mellett a kommunikációs munkatársaink segítségével az Amaro Drom című roma magazinban havonta folyamatosan megjelentek a romák a hadhadseregben témával kapcsolatos cikkek.

Tisztában van a tárca vezetése és a kisebbségi ügyekért felelős személyek mindegyike, hogy a kezdeti lépésektől a komoly esélyegyenlőséggel összefüggő eredményekig még nagyon sok időnek kell eltelnie. A szakemberek szerint 15-25 év az az idő, amely lehetőséget ad nézetek megváltoztatására, egy az előzőektől eltérő új szervezeti kultúra kialakítására.

Az előítélet mindezek mellett nehezen változó attitűd, mely a magyar társadalom egészében jelen van, és nem igazán változik.¹⁴Ez a tény még inkább arra kell, hogy ösztönözze a tárca vezetését, hogy továbbra is jelentőségének megfelelően kezelje az esélyegyenlőség kérdését, és súlyának megfelelően kezelje a nemzeti és etnikai kisebbségek kérdésköréhez tartozóan a katona szolgálatot vállaló roma származású fiatalok esélyegyenlőségének helyzetét.

A cigányság sorsának rendezése – társadalmi integrációjukon keresztül volna lehetséges. Ez a befogadás viszont csak abban az esetben valósulhat meg, ha egzisztenciájuk megalapozottá válik; ehhez azonban kétségtelenül a legfontosabb eszköz a biztos jövedelmet adó munka, illetve a megfelelő iskolázottság. A helyzet bonyolultságát fokozza az is, hogy ennek az integrációnak nem egy asszimilációs folyamaton keresztül kell megtörténnie, hanem a cigányság tradícióinak megtartásával, szubkultúrájának megőrzésével, mely egyértelműen csakis egy befogadó magyar társadalom segítségével történhet meg. Éppen ezért fontosak azok a törekvések, melyek a társadalom tudatformálását, esetleges előítéletességük csökkentését célozzák meg. Mindaddig, amíg látható javulás nem következik be ezen a téren, az integráció csupán elmélet marad.

¹⁴ (Forrás: TÁRKI-Omnibusz, 2000/12, MTA Pszichológiai Intézet – TÁRKI Véleménykutatás, 2002/05, 2005/12 Simonovits Bori TÁRKI Rt.)

2. A nők és férfiak társadalmi egyenlőségének jelentősége

2.1. A „Gender” fogalma és jogi háttere

A nők és férfiak társadalmi egyenlőségét röviden az angol „gender” szóval szoktuk kifejezni, mivel ez kevésbé körülményes, mint a hosszú magyar megfogalmazás. Mit értünk *gender* alatt?

A *gender* azokat a szerepeket jelenti, amelyeket a nők és a férfiak játszanak, kényszerből, illetve szokásból a társadalomban. Vagyis a *gender* nem a nőkről szól, hanem a férfiakról és a nőkről, egymáshoz, önmagukhoz, és a világhoz való viszonyukról. A *gender* társadalmilag létrehozott jelenség. Nem természetes, nem születik velünk, a társadalom alakítja ki. A biológiai nemünkkel születünk – férfivá vagy nővé – de a *gender*ünket meg kell tanulnunk. Így válunk egy adott történelmi idő és földrajzi hely társadalmának nőivé és férfivá.

A *gender* nem arról szól, hogy a férfiak elnyomják a nőket. A hatalomelosztás *gender* rendszere mindkét nemet elnyomja, a férfiaknak és a nőknek is meghatározza, hogy mit tehetnek és mit nem, hogyan viselkedhetnek, és hogyan nem. Korlátoz valamennyiünket. Természetes, hogy e rendszer ellen azok harcolnak leginkább, akiket jobban, látványosabban elnyom, és ezek a nők. Ezért ismert mindenki számára a feminizmus mint mozgalom, és a feminizmus nem egy szép szó a világ sok országában. Megfelelőbb kifejezés lenne a „nemek egyenlőségéért való küzdelem”. Ez kifejezné, hogy nem az egyik nem van a másik ellen, hanem mindkét nem együtt törekszik egy szabadabb világ létrehozásáért, ahol minden embernek egyenlő esélyei vannak arra, hogy sikeresen éljen, a nemétől, vagy bármilyen egyéb jellemzőjétől függetlenül.

A nemek egyenlősége olyan alapelv, amely valamennyi alapvető EU jogi szövegben benne van. Ez egyben egy horizontális politika is, ami azt jelenti, hogy minden politika megtervezésekor és végrehajtásakor tekintetbe kell venni a *gender* szempontokat. Biztosítani kell, hogy sem a férfiakat, sem a nőket nem diszkrimináljuk semmilyen politika tervezése és végrehajtása során. Ezt hívjuk más szóval „*gender mainstreaming*¹⁵”-nek. Vagyis, a *gender* ügyekkel nem különállóan kell foglalkozni, hanem minden más politika szerves részeként.

A magyar törvényeken kívül más egyezmények, rendeletek és ajánlások is kötelezik Magyarországot a nők és férfiak közötti egyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményeinek magvalósítására.

A Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló ENSZ Egyezményt (United Nations: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - 1979), a CEDAW-egyezményt Magyarország az 1982. évi 10. törvényerejű

rendelettel tette a belső jog részévé.

Az ENSZ Nők Pekingi IV. Világkonferenciájának (1995) Cselekvési Programja és a Pekingi Nyilatkozat szintén fontos alapját képezi a hazai *gender mainstraeming*nek. A Pekingi Cselekvési Tervben a világ országai elismerték, hogy a nők és férfiak egyenlő jogainak gyakorlatban való biztosítása elengedhetetlen feltétele a fejlődésnek és a békének, valamint hogy a nők helyzetének javítása globális kérdés.

A fentiekén kívül számos, a nőkre vonatkozó Európai Uniós irányelv és jogi norma, az Európai Unió Tanácsának 2006. márciusi elnökségi ülésén elfogadott Gender Equality paktum, valamint az Európai Bizottság által kiadott A Nők és Férfiak egyenlőségéről szóló útiterv 2006-2010 (Roadmap) kötelezi Magyarországot a nők és férfiak közötti egyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményeinek magvalósítására.

Az EU elsődleges joga tartalmazza az elsődleges jogszabályokat, melyek közül az első az Európai Közösség Szerződése, a Római Szerződés, amely már 1957-ben kimondta, hogy a férfiaknak és a nőknek egyenlő értékű munkáért egyenlő bért kell kapniuk (119. cikk).

A társadalmi nemek politikája (*gender mainstreaming* stratégia) az alapokmányt kiegészítő Amsterdami Szerződésben önálló és lényegi elemként definiálódik (2., 3., 13. és 141. cikkely).

Az EU másodlagos joga tartalmazza a tagállamok számára kötelezően harmonizálандó irányelveket – direktívákat:

- 75/117/EGK irányelv a férfiak és a nők egyenlő díjazása elvének alkalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről
- 76/207/EGK irányelv a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról
- 79/7/EGK irányelv a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról
- 86/378/EGK irányelv a férfiak és a nők közti egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatási, szociális biztonsági rendszerekben történő megvalósításáról
- 86/613/EGK irányelv valamely önálló vállalkozói tevékenységet, beleértve a mezőgazdasági tevékenységet is, folytató férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról, valamint az önálló vállalkozó nők terhességi és anyasági védelméről
- 92/85/EGK irányelv a várandós, a gyermekágyas vagy szoptató munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről
- 96/34/EK irányelv az UNICE, a CEEP és az ESZSZ által a szülői szabadságról kötött keretmegállapodásról

- 96/97/EK irányelv a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatási szociális biztonsági rendszerekben történő megvalósításáról szóló 86/378/EGK irányelv módosításáról
- 97/80/EK irányelv a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés esetén a bizonyítási teherről
- 2000/78/EK a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról
- 2002/73/EK irányelv a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló 76/207/EGK tanácsi irányelv módosításáról
- 2004/113/EK irányelv a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról.

Magyarországi helyzetkép

Az EU statisztikája szerint Magyarországon 1999-ben a férfiak bruttó keresete 21%-kal volt több mint a nőké, 2005-re ez a rés 11%-ra zsugorodott, ezt követően viszont stagnálás volt a jellemző, hiszen 2006-ban is ennyi volt a férfiak előnye. Ezzel a 11%-os különbséggel Magyarország az EU tagországok sorában a kedvezőbb helyzetűek között van, hiszen 2006-ban a 27-eknél 15 % volt a férfiak és nők bruttó keresete közötti különbség. A nemek között a nők rovására fennálló kereseti lemaradás határozottan csökkenő tendenciát mutat; a fennmaradó olló mögött azonban olyan strukturális okok húzódnak, melyek azt mutatják, a nők és férfiak szektorok, foglalkozások és munkafeltételek szerinti elkülönülése jelentős problémákat okoz a hátrányos megkülönböztetés leküzdésében. Az elemi foglalkozások szintjén jelentős horizontális szegregáció mutatható ki. A nők és férfiak elkülönült munkaerő-piaci jelenléte nemcsak a foglalkoztatás területén, hanem a bér különbségekben is problémákat okoz. A nők és férfiak jelenléte a munka világának hierarchikus rendjében ugyancsak egyenlőtlen, a vertikális szegregáció jelentős, általános tapasztalat, hogy a férfiak többsége magasabb pozíciókban található, a nők nagy része pedig az alacsonyabbakban. A munkaerőpiac tartós kettéhasadása a nemi hovatartozás mentén aláássa a munkaerőpiac rugalmasságát és munkaerőhiányt idézhet elő, de egyben meg is akadályozza ennek felszámolását.

Magyarországon a nők iskolai végzettsége általánosságban véve valamivel magasabb, mint a férfiaké. A munkaképes korú nőknek nagyobb százalékban van középfokú, illetve felsőfokú végzettsége, mint a hasonló korú férfiaknak. A férfiak viszont magasabb arányban rendelkeznek szakképesítést nyújtó diplomával. A lányok gimnáziumokban jelentősen felül, a szakiskolákban jelentősen alulképviselek. Ez azt jelenti, hogy a lányok inkább általános középfokú képzést kapnak, ritkábban tanulnak szakmát is ezen a szinten. Az oktatás jelenleg Magyarországon nemek szerint

erősen szegregált, ha a szakoktatást és a felsőoktatást tekintjük. A lányok felülreprezentáltak a középiskolai és a felsőoktatásban is. Ellentétben a fenti általános trenddel, a roma nők erős hátránnyal küzdenek az iskolarendszerben. Hasonló egyenlőtlenségek találhatók az oktatás magasabb szintjein is. A magyar iskolák is tükrözik a nemek között megnyilvánuló munkaerő-piaci szegregációt. Bár a tanárok nagy része nő, a nők aránya a vezetésben a pozíció presztízsével és szintjével egyenes arányban csökken. Jól érzékelhető tehát az üvegplafon jelenség: a nők a hierarchia alsóbb fokáig juthatnak csak el, esélyük vezető pozíció betöltésére kevesebb, mint férfitársaiknak.

A politikai döntéshozatal szintjén a nők aránya továbbra is igen alacsony mind a Magyar Országgyűlésben, mind a helyi önkormányzatokban. A nők alacsony részvételét a gazdasági döntéshozatalban egyértelműen alátámasztja az üvegplafon jelenség. A nők aránya a tudományban folyamatosan nő, azonban helyzetük és megbecsülésük nagymértékben elmarad a férfi társaiktól.

Mind a kereső tevékenységre, mind a házimunkára és a gyermekek ellátására a magyar nők fordítják a legtöbb időt Európában az EUROSTAT adatai szerint. A nők által a háztartási munkára fordított időt nem a gyerek megszületése növeli nagyon jelentősen, hanem a házasság. Mindez független a feleség munkájának státuszától. A háztartási munkák 80%-át akkor is a nő végzi, ha neki van magasabb presztízsű, jobban fizetett foglalkozása. A magyar nők ilyen mértékű – európai szinten is kiemelkedő – kettős leterheltsége nem enyhíthető jelentősen adminisztratív módon, ehhez radikális társadalmi szemléletváltásra van szükség.

Magyarországon a férfiak és nők születéskor várható élettartama jelentősen elmarad attól a szinttől, ami gazdasági fejlettsége alapján következne. Az egész világon, Magyarországon a legmagasabb a rosszindulatú daganatok halandósága. Magyarországon az utóbbi években folytatódott a női nem felzárkózása a férfiak egészségkárosító szokásaihoz (pl. dohányzás). Magyarország még mindig a világ vezető alkoholfogyasztói közé tartozik. A hazai roma népesség többségének lakhatási színvonala, megélhetési viszonyai, egészségi állapota a társadalom egészénél lényegesen rosszabb. Életminőségükre nemcsak a szegénység, hanem az előítéletesség és a diszkrimináció is kihat. A hazai várható átlagos élettartamtól a romák mindkét nemnél még 8-10 évvel maradnak el. Magyarországon a születések száma csökken, a gyermekvállalás megkezdésének időpontja egyre későbbre tolódik. A roma népesség körében más a helyzet, jelenleg a roma nők átlagosan 20 évesen szülik első gyermeküket, és 30 százalékuk 18 éves kora előtt válik anyává.

A családon belüli erőszak elleni küzdelem területén végzett munka prioritásait a bántalmazottakat befogadó intézményhálózat bővítése, országos lefedettségű, a nap huszonnégy órájában ingyenesen elérhető telefonos tanácsadás létrehozása, szakemberképzés, köztudatformálás és a bántalmazás megelőzése képezték a 45/2003.(IV.16.) OGY határozat értelmében. A Regionális Kríziskezelő Hálózat kialakításának célja hét régióban és Budapesten a családok átmeneti otthonaiban, a családon belüli

erőszak áldozatainak (szülő gyermekével, egyedülálló nő) befogadása. A bántalmazottak azonnali, komplex segítségnyújtásban (elhelyezés, pszichológiai, jogi, szociális tanácsadás) részesülnek. A családon belüli erőszak áldozatait befogadó titkos menedékház működését 2005 áprilisában kezdte meg. A titkos menedékház feladata, hogy azonnali, biztonságos elhelyezést nyújtson bántalmazott anyáknak és gyermekeiknek, valamint egyedülálló nőknek, olyan esetekben, amikor az eset különösen veszélyes voltából adódóan kiemelten szükséges, hogy az áldozat titkos és biztonságos helyen tartózkodhasson. Modellprogram indult el 2006-ban a családi erőszakot elkövetők és áldozataik segítésére, támogatására, valamint a megelőzésre szeminárium formájában, melynek célja, hogy úgynevezett családi csoportkonferenciákon az elkövető, az áldozat, valamint szűkebb és tágabb környezetük bevonásával, szociális szakember segítségével dolgozzanak ki olyan az esetre adekvát megoldási módokat, mely hozzájárul a további erőszak megelőzéséhez, valamint az áldozat megsegítéséhez.

Az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény - és az annak kihirdetéséről szóló 1955. évi 34. törvényerejű rendelet szerint tilos a prostituáltak bármiféle rendőrségi vagy egészségügyi nyilvántartásba vétele, ellenőrzése. Az egyezmény a prostitúciót kizsákmányoló, abból megélő személyeket rendeli büntetni. Ennek megfelelően iktatta be a Büntető Törvénykönyvbe a jogalkotó a kitarottság, a kerítés valamint az üzletszerű kéjelgés elősegítése tényállásait. Az egyezmény aláírásával Magyarország is kötelezettséget vállalt arra, hogy a prostitúció megelőzésére, valamint a prostitúció és az Egyezményben említett bűncselekmények áldozatainak újranevelésére és a normális életviszonyokba való beillesztésére alkalmas intézkedéseket tesz vagy elősegíti az ilyen intézkedéseket.

Látható, hogy nemzetközi szinten jelentős elvárásokkal szembesül minden ENSZ, illetve EU tagállam. A jogi háttér biztosított, az irányelvek is szinte mindenhol, minden szinten elkészültek. Gyakorlati megvalósításuk azonban sok nemzet számára jelentős kihívást, vagy éppenséggel leküzdhetetlen akadályt jelent, melyet az aktuális nemzetpolitikai prioritások határoznak meg. Mint oly sok esélyegyenlőségi kérdés esetében, a *gender* területén is szembesülünk azzal a helyzettel, hogy a problémák kezelése *de jure* biztosítva van, ugyanakkor *de facto* nem valósul meg, mert a valós és hathatós eszközök nem biztosítottak.

Vajda Róza szakértő, kutató így foglalta össze 2010-ben a magyarországi *gender* helyzetet „Az Európai Unió esélyegyenlőségi normáinak meghonosítása Magyarországon” című cikkében:

„Az állampolgárok közötti egyenlőség nemcsak az Európai Unió alapszerződésének, hanem minden demokratikus alkotmánynak az alapja. Hiába szembeötlő azonban ennek az elvnek a sérülése például a nők és férfiak helyzetének viszonylatában, sokan teljesen természetesnek, kimondottan

„természetből fogva” adótnak és indokoltnak tekintik a különböző bánásmódot. A Magyarországon honos általános konzervativizmus jegyében a nőket továbbra is fakanállal a kézben látnák szívesen, és a férfiakra bíznák az országos gondokat. A (szinte kizárólag férfi) politikusok részéről sem nyilvánul meg érzékenység a lakosság (nagyobbik) felének problémái iránt.

Valódi változások eléréséhez nélkülözhetetlen a társadalmi tudat átalakulása és a civil szféra önszerveződése az esélyegyenlőségi célkitűzések jegyében, a politikai vezetés felelőssége azonban kétségtelen. Sajnos egyelőre nemigen létezik kifejezetten női szempont sem a kormányzati politikában, sem a pártprogramokban. A kevés női parlamenti képviselő sem az esélyegyenlőség gondolatát hirdeti, hanem – talán férfikollégáik kedvére – olyan programokat szervez, mint az évenként megrendezett „honanyák főzőversenye”. Amíg a nők döntéshozói szerepkörben, politikai életben való részvételi aránya messze az uniós intézményekben jelenleg felállított 30 százalékos kvóta alatt marad, nemigen feltételezhető, hogy helyesen értelmeződnek, illetve maradéktalanul érvényesülnek a papíron létező jogok.”

Az álláspontok máig mit sem változtak.

2.2 Nők és férfiak társadalmi egyenlősége a Magyar Honvédségben

A katonai felsőoktatás megnyitása a nők előtt igazi mérföldkő volt a magyarországi *gender mainstreaming* területén. A katonai pálya, mint karrierlehetőség pontosan egyike volt a férfiasnak kikiáltott foglalkozásoknak, ahol maximum a katonai egészségügyben, segítői (titkárnői) munkakörben vagy egyes fegyvernemi adminisztratív tevékenységekben érvényesülhettek a nők. Ezekben a munkakörökben viszont nem kaptak olyan kiképzést, nem folytattak olyan tanulmányokat, mint férfi katonatársaik, s ez örökös különbségtételre adott okot. A katonai felsőoktatás megnyitása a hölgyek számára viszont ma már lehetővé teszi, hogy ugyanolyan képzés mellett, ugyanolyan elvárásokkal kell megbirkózniuk, mint férfitársaiknak. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a katonai pálya azon ritka szakmák közé tartozik Magyarországon, ahol teljes mértékben megvalósul az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elve, hiszen itt nincs lehetőség a nem szerinti különbségtételre: a beosztáshoz meghatározott fizetési kategória társul, melyet egyéni szempontok szerint nem lehet módosítani, csakis a plusz tudás (pl.: nyelvismeret) eredményezhet bérbeli eltérést két azonos kategóriájú beosztás között, függetlenül attól, hogy azt férfi vagy nő tölti be. (Mellesleg megjegyzendő, hogy a közigazgatásban is használatos egyfajta kategóriába sorolás, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a vezetőknek meglehetősen nagy mozgásterük van a kategórián belüli illetménykiegészítés ilyen vagy olyan irányú eltérítésében, ezért ez már kevésbé mondható objektívnek.)

Van-e a *gender* kérdéseknek egyéb szerepe a Magyar Honvédségben? Illetve a fentiek alapján akár meg is fordíthatjuk a kérdést: van-e a Magyar Honvédségnek szerepe a *gender* társadalmi szintű elősegítésében?

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a *gender* ügyekkel nem különállóan kell foglalkozni, hanem minden más politika szerves részeként. Ahogy Kofi Annan volt ENSZ főtitkár mondta, a biztonság, fejlődés és a demokrácia elválaszthatatlanok egymástól. Az Európai Biztonság és Védelempolitika (EBVP) a biztonsághoz tartozik, a nemek egyenlősége pedig kikerülhetetlen része a demokráciának. Ez az egyik oka annak, hogy az EBVP és a *gender* ügyek összefüggenek. Az EBVP – jelenlegi állapotában – legfőképpen a válságkezelésről szól. A válságkezelésnek és a válságok utáni újjáépítésnek, a biztonsági szektor reformjának, és a leszerelésnek, demobilizációnak és reintegrációnak – az EBVP felhasználó oldalának legfőbb tevékenységeinek – pedig nagyon sok közülük vannak a *gender* ügyekhez.

Az EBVP – jelenlegi állapotában – legfőképpen a válságkezelésről szól. A válságkezelésnek és a válságok utáni újjáépítésnek, a biztonsági szektor reformjának, és a leszerelésnek, demobilizációnak és reintegrációnak – az EBVP felhasználó oldalának legfőbb tevékenységeinek – pedig nagyon sok közülük vannak a *gender* ügyekhez.

A *gender* ügyek az EBVP tekintetében két fő irányt vesznek. Először is, van mit tennünk a saját társadalmainkban. Alkalmazni kell a *gender mainstreaming*-et arra, amit az EBVP keretében teszünk: a válságkezelő műveletekre. Ez jelent egyenlőbb nemi megoszlást a missziókban, valamint nemileg egyenlőbb döntéshozatali struktúrákat Brüsszelben és a tagállamok fővárosaiban.

Másodszor pedig van mit tennünk azokban a társadalmakban is, ahol a műveleteket végrehajtjuk. Azok a társadalmak kevésbé fejlettek, mint a mieink, a nemi egyenlőség tekintetében is, vagyis többet kell tenni. Azokban a társadalmakban az EBVP misszióknak nagy hatásuk van az emberekre. Formáljuk ezeket a társadalmakat, tudatosan és nem tudatosan egyaránt. Üzenetet közvetítünk, és példát mutatunk.

Elért sikerek a gender területen:

A honvédség más társadalmi szervezetekhez képest sokkal formalizáltabb, belső élete szabályozottabb ezért itt kizárhatók a karrierérvényesülés folyamatából azok a szubjektív szempontok, amelyek más társadalmi szegmensekben olyan visszasságokhoz vezethetnek, mint az azonos munkakörben dolgozó férfiak és nők eltérő bérezése, mely jellemző mutató számok tükrében 20-30 százalékos eltérést mutatnak a női munkaerő hátrányára. A honvédség rendfokozathoz, beosztáshoz és a munkavégzés sajátosságaihoz kapcsolódóan állapítja meg az illetményt, függetlenül nemtől és kortól. Nincs semmilyen különbség nő és férfi katona között, az előmenetelt

végzettséghez, gyakorlati jártassághoz köti, a jogok, kötelezettségek és az illetmény pedig a viselt rendfokozattól és a beosztástól függenek.

A katonanők többsége jelenleg is a polgári oktatási intézményt "választja" a felsőfokú végzettség megszerzésére. A polgári életből az állományba vett személy alapkiképzésben, általános katonai-, és szakfelkészítésben részesül, a tanfolyam végén vizsgát tesz, amelynek eredményéről igazolást kap. A csapatoknál az első tiszti beosztásba történő kinevezés után, a szolgálati helyre történő bevonulást követően nemétől függetlenül 6 hetes felkészítés vár a beosztást betöltőre. Különböző szintű összevonások - egy naptól akár több hétig - segítik a feladatok megoldásához szükséges a minél magasabb szintű ismeretek megszerzését és tovább fejlesztését (pl. új technikai eszközök rendszerbe állításakor, vagy a jelenleg aktuális, a NATO feladatellátásokkal kapcsolatos új struktúrák és a hazai gyakorlattól jelentősen eltérő követelményrendszer, missziós tevékenységek feladatainak elsajátításakor). Természetesen a polgári személyek képzése (közalkalmazotti, köztisztviselői) is hasonló előrelátással és rendszerességgel valósul meg.

Minden képzési forma azt a célt szolgálja, hogy a beosztások betöltéséhez szükséges ismeretek megszerzése mellett, segítse a katonai szolgálatot (honvédségi munkahelyet) választó személyt karrier lehetőségei megvalósításában. Beosztástól és szakképzettségtől függően, az előmenetelhez szükséges tanfolyamokon történő részvétel folyamatosan biztosított, akár katonai szakképzés, akár civil képzés keretében. (Ezek között a nyelvtanfolyamok, számítógépes ismeretek stb. is értendő.)

Az elmúlt évek során döntően a költségvetési megszorítások és szervezeti átalakításokat követően csökkent a Magyar Honvédség létszáma. Az Országgyűlés által elrendelt belső állományarány módosítás a nagyszámú közalkalmazotti munkahely megszüntetése sok új, elsősorban tiszthelyettesi beosztás létrehozását eredményezte. Az utóbbi években megnövekedett békemissziós feladatok és az azzal együtt járó magasabb jövedelem szintén növelte a fegyveres szolgálat iránti érdeklődés, melynek eredményeképpen a külföldön szolgálatot teljesítők között megtaláljuk a nőket is.

A külszolgálat tapasztalatai szerint konfliktusok esetén jobban elfogadják a katonanőket. Jelenlétük nem sugall agresszivitást, a muzulmán országokban is könnyebben érvényesülnek a rendész szolgálatot ellátó katonanők, mert a sajátos kulturális közegben más kommunikációs technikákat kell érvényesíteni, melyeket a nők kifinomultabb emocionális érzékük okán sikerebben alkalmaznak.

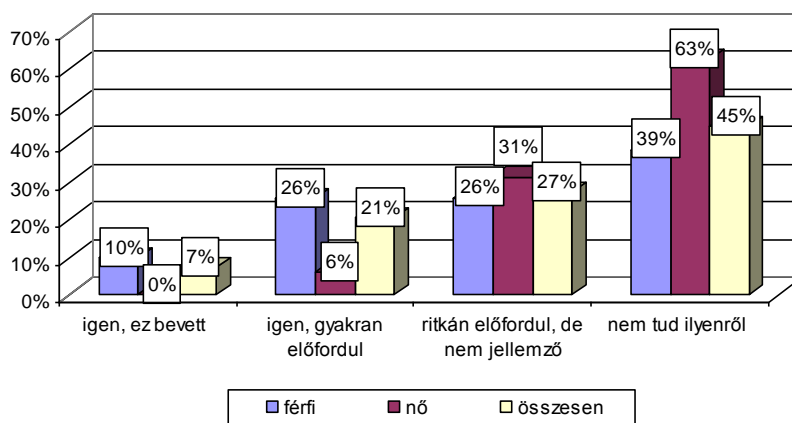
Továbbra is problémát jelentő kérdések:

Az esélyegyenlőségi politika megvalósítására történő törekvések ellenére tagadhatatlan hogy a nők mozgástere lehetősége a férfihadsereg döntési mechanizmusától függ, teljes elfogadásuk,

minden területen történő egyenrangú partnerként kezelésük, csak egy gyökeres szemléletváltást követően valósulhat meg.

A nőknek kétszeresen is nehéz a feladata katonaként, ha bármilyen szintű vezetői pozíciót is betöltenek. Meg kell küzdeniük a női katona szerep és a női „főnökökkel” szembeni előítéletekkel. Sokszor kétszer annyira kell bizonyítaniuk rátermettségüket egy-egy beosztás betöltéséhez, mint adott esetben a férfi kollégáiknak. Ki kell vívniuk társaik elismerését, tiszteletét. Ugyanakkor, sok esetben ez rejtve marad a férfi kollégák előtt, mert ők gyakran éppen az ellenkezőjét gondolják, vagyis hogy a katonanők helyenként vagy gyakorta előnyöket élveznek női mivoltuk okán. Ezt mutatja egy 2009-ben elvégzett kutatás¹⁶ eredménye is.

Tapasztalata szerint az Ön munkahelyén, a jogszabályokban előírtakon túlmenően kap-e speciális kedvezményt, ha valaki katonanő?

A diagram tisztán megmutatja, hogy mennyire más megítélés alá esik az előnyök megszerzése férfi, illetve női szempontból.

Sajnos, az is valós tény, hogy hiába egyenlő a külszolgálatra jelentkezők számára a feltételrendszer, valójában a kiutazó kontingensekben alacsony a nők aránya.

Ugyanakkor a mai napig nyomon követhető az a tendencia, hogy szinte minden foglalkozási területen, így a katonai pályán is, a nők részére először az alacsonyabb presztízsű munkaköröket ajánlja fel a szervezet, majd – elsősorban szociális-politikai nyomásra – néhány magasabb („kirakat”) státuszt is betölthetnek, ezzel kívánva deklarálni a vezetés demokratizmusát, a nők egyenjogúsági törekvése iránti lojalitást. Ez azt jelenti, hogy a nők számára azok a 'hagyományos' katonai beosztások nyílnak meg elsősorban, amelyek nem a rendszerben lévő parancsnoki karrier lehetőségét biztosítják, hanem az úgynevezett szakszolgálati és támogató tevékenységet. Ezt tovább árnyalja az a tény, hogy a nők, mivel eleve később kerültek a honvédség rendszerébe, a hierarchikus

¹⁶ „Nők a Magyar Honvédségben” - ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET 2009.

'ranglétrán' még nem juthattak el azokra a szintekre (sem az eltelt időt, sem pedig a beosztást tekintve), ahová férfi kollégáik, ezért is találhatunk kevés vezetőt, vagy magas rendfokozatút a katonanők körében.

A katonanők foglalkoztatása, és a megváltó szerepek elfogadása mellett, komoly kihívást jelentett a tárca számára a megfelelő munkakörülményeik kialakítása. A katonanők létszámának növekedése számos gyakorlati, ellátási, képzési, szolgálat-ellátási, munkapszichológiai és egyéb problémák, megoldását igényli. A női katonák munkába állításával egyidejűleg meg kellett teremteni a foglalkoztatás infrastrukturális feltételeit (öltöző, mosdó, WC, a szolgálati helyiségben külön pihenő, női szállás, stb.), valamint a katonai ruházat nőknek legjobban megfelelő változatát is rendszerbe kellett állítani.

További hátrányokat teremt az a tény, hogy a családok jelentős részében a férfiakhoz képest többlet feladatok hárulnak a katonanőkre és ebben a kérdéskörben, nemcsak a gyerekszülésről van szó. A család összetartásában, gyermeknevelésben még mindig a nőé a főszerep. Különösen nehéz helyzetet jelent az a szituáció, hogy növekszik a katona házaspárok száma, akik gyakran egy helyőrségben szolgálnak, és szolgálati beosztásuk egyidejűsége nagy problémát okoz a családi élet ellátásában.

Perspektívák:

A felsorolt problémák megoldása csak hosszú távon, megfelelő szemléletváltás kialakításával lehetséges, melyhez nem csupán a honvédség zárt rendszerén belüli változások, hanem az ösztársadalmi nézetek átalakítása is szükséges. A szervezeten belül ehhez az Esélyegyenlőségi Irányelvekben is megfogalmazott célkitűzésekkel, képzésekkel, intézkedésekkel járultak hozzá, melyek az esélyegyenlőségi tervben rögzített feladatokat is magukban foglaltak.

A NATO Katonanoi Bizottsága ajánlásai nyomán 1999 közepén megalakult Magyar Hadsereg Esélyegyenlőséget Vizsgáló Bizottsága, amely munkájával nagyban segítette Magyarország NATO csatlakozását is.

A Bizottság, mint a vezérkarfőnök javaslattevő és tanácsadó szervezete, feladatainak ellátása során tájékoztatott, információ- és tapasztalatcserét folytatott, konzultált a katonai szervezetek elöljáróival, kapcsolatot tartott a hazai és nemzetközi szinten működő társszervezetekkel és nemzetközi tapasztalatokat gyűjtött, majd javaslatot tett azok lehetőség szerinti alkalmazására.

A helyzet változásával, 2003-ban az esélyegyenlőséget vizsgáló bizottság szerepét, tevékenységi körét átvette a Magyar Honvédség Katonanoi Bizottsága, amely folyamatosan vizsgálja a katonanők munka- és életkörülményeit. Ennek egyik fontos eszköze a fórumokkal egybekötött csapatlátogatás.

Napjaink egyik legvitatottabb, aktuális kérdése a fizikai alkalmassági felmérés, amely mindenki számára kötelező. Bizonyítja ezt, hogy az évente visszatérő problémák miatt az előírt normákat folyamatosan felülvizsgálják. A Bizottság javaslatot tett arra, hogy az 50 év fölötti katonanők fizikai felmérési követelményeit mérsékeljék.

A nők az egyenjogúságukkal megkapták a lehetőséget: nemcsak egy családot, de akár egy multinacionális vállalatot is vezethetnek, ha kellő kitartással, munkabírással rendelkeznek, a vezetővel szembeni összes követelménynek megfelelnek. Ezzel azonban a nőkre rendkívül nagy felelősség és teher is hárul. Ha történetesen a család vezetője a nő és a munkahelyen is vezető szerepet tölt be, elmondhatjuk, hogy kétszeres vezetővel állunk szemben.

Napjainkban, amikor a nők tömegesen választják a korábban férfiasnak tartott pályákat élethivatásuként - így a katonai pályát is -, nagy jelentőségű a felmerülő problémák, korlátok és korlátozások, lehetőségek, jogok és kötelezettségek, követelmények tisztázása, értelmezése, elemzése.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a NATO tagországokban egyre hangsúlyosabb szerepet kap a *gender* terület. Ezt a tendenciát mutatja, hogy egyre több tagország állít ki speciális *gender* szakértőt, és a NATO egyes bizottsági ülésein egyre több számszerű és tényszerű kimutatást kérnek a *gender* területen végzett tevékenységekről és sikerekről. Magyarország ezen a téren igencsak a sereghajtók között kullog. A szándékok kinyilvánítása sok fórumon elhangzott, de valódi eredményekkel még nem dicsekedhetünk. Pillanatnyilag továbbra is a szemléletformálásra szükséges helyezni a hangsúlyt, ami azt jelenti, hogy az esélyegyenlőségi képzést, benne a *gender* képzést egyre több, egyre nagyobb területre kell kiterjeszteni. Ezzel kapcsolatban a Magyar Honvédség is célként fogalmazta meg a következőket:

„*Képzések* segítségével - beleértve a gender-rel kapcsolatos tudásbázist is - elősegíteni az előítéletes gondolkodás felszámolását. Ez rövid távon az esélyegyenlőségi referensek képzését, valamint a parancsnoki állomány részére értekezlet formájában megtartott tájékoztatást tartalmazza. Hosszabb távon a képzést a vezérkari tanfolyamok részévé szükséges tenni, valamint a csapatpszichológusokat is célirányosan kell gender-képzésben részesíteni (jövőbeni célkitűzések).

Rendezvények (konferenciák) megtartása, melyek segítik a meglévő tapasztalatok disszeminációját.

Kutatások kivitelezése, különös tekintettel a missziós tapasztalatok felmérésére, az esetleges problémák feltárására és kezelésére (a Nemzeti Stratégiai Terv értelmében nemi bontású kimutatásokra van szükség), mely egyúttal statisztikai adatok gyűjtését is biztosítja. *Tájékoztató kiadványok* előállítás/beszerzése.

Más tagállamok tapasztalatainak hasznosítása, *lessons learned*-adatbázishoz való hozzáférés lehetősége.”

Amint látható, a képzés és tudatformálás vezetői szinten is rendkívül fontos, és ezt a szemléletet érdemes a honvédségen kívülre is kiterjeszteni, mert mindenképpen pozitív változást eredményez a munka világában is a sztereotípiák nélküli foglalkoztatás megvalósulása.

Miért is fontos ennek a társadalmi egyenlőtlenségnek a kezelése? A Világbank által a gazdasági növekedésről, illetve a nemek egyenlőtlenségének állapotáról végzett kutatás szerint a nők jogainak biztosításában és erőforrásokhoz való hozzáféréseben élenjáró országokban alacsonyabb a szegénység, gyorsabb a gazdasági növekedés és alacsonyabb a korrupció. Kétségtelen, hogy a jelenlegi helyzetben mindezek megvalósulása nagy előrelépést jelentene a gazdasági válsággal küzdő országok mindegyikének. Éppen ezért a nők és férfiak társadalmi egyenlőségének tényleges realizálódásában férfiak és nők egyaránt érdekeltek.

3. Egyéb védett tulajdonságú csoportok érintettsége a honvédségi programokban

A fentiekben bővebben bemutatam két olyan célcsoportot, melyeknek érdekében a Magyar Honvédség rendszere közvetlen és hathatós segítséget tud nyújtani akár programjain keresztül, akár magával a munkáltatói rendszer céltudatos alkalmazásán keresztül. A sokszor emlegetett Ebktv. azonban még számos más célcsoportot is megjelöl:

8. § Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt

- a) neme,
- b) faji hovatartozása,
- c) bőrszíne,
- d) nemzetisége,
- e) nemzetiséghez való tartozása,
- f) anyanyelve,
- g) fogyatékosága,
- h) egészségi állapota,
- i) vallási vagy világnézeti meggyőződése,
- j) politikai vagy más véleménye,
- k) családi állapota,
- l) anyasága (terhessége) vagy apasága,
- m) szexuális irányultsága,
- n) nemi identitása,
- o) életkora,
- p) társadalmi származása,
- q) vagyoni helyzete,
- r) foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama,
- s) érdekképviselőhez való tartozása,
- t) egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője (a továbbiakban együtt: tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.

Természetesen irreális elvárás volna bármely vállalkozással/intézménnyel szemben, hogy az összes célcsoportot próbálja segíteni intézkedéseivel.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a romák és a nők egyenlőségét elősegítő programok/intézkedések lényegét, akkor kiderül, hogy ezeken keresztül, közvetetten egyúttal más védett tulajdonságú csoportok is élvezhetik az egyenlő bánásmódhoz segítség előnyeit.

A Magyar Honvédségben 2008 és 2011. között minden évben megrendezett Esélyegyenlőségi Napok ugyanis nem csak a két kiemelt célcsoport részvételével zajlottak. A programok szerves részét képezték a kerekés székes tánccsoport bemutatói, a gyerekek számára biztosított kézzel, illetve lábbal rajzolás kipróbálásának lehetősége, a kerekés székes pálya kipróbálásának lehetősége, a vakok és gyengénlátók számára kidolgozott vakbarát honlap bemutatása, a jeltánc bemutatása. Emellett

rendkívül hasznos hozadéka volt ezeknek a napoknak, hogy sikerült a régóta tervezett, de addig meg nem valósított akadálymentes mosdókat, bejárásokat megépíttetni a különleges alkalomra. Ezekben a rendezvényeken végre azok a családok is örömmel vehettek részt, akik sérült gyermeket nevelnek, és más honvédségi napokra esetleg nem juthattak el. Ugyanakkor a közös élmények segítettek azoknak is kicsit átélni, megtapasztalni egyes nehézségeket, akiknek nem kell hasonló problémákkal küzdeniük. Mindez az érzékenyítés egyik lehetősége.

Sokan nem is veszik számításba, de még maga az egyenruha viselése is jelentősen hozzájárul az esélyek egyenlőségéhez: egyenruhában mindenki „egy csapathoz” tartozik, egy célért küzd, az egyenruha eltakarja a jómód és a szegénység közötti különbséget. Ezért minden olyan program, ahol a táborozás, a vetélkedés, a helytállás honvédségi helyszíneken, egyenruhában valósul meg, óriási lehetőséget jelent a külsőségek helyett a belső értékek feltárására. (Ugyan ki foglalkozik egy ilyen táborban azzal, hogy milyen kopott ruhában jelenik meg egy ember, ha a paintballban ő jelenti a győzelem kulcsát?!)

Végül, de nem utolsósorban pedig érdemes a „*Katonasuli*” programjára is egy pillantást vetni. A program célja, hogy általános és középiskolákba is eljuttassa a hazafias, honvédelmi nevelést. A program jelentős mennyiségű digitális tartalommal is rendelkezik, mely könnyű elérhetőséget jelent a társadalom nagy része számára. A tradíciók ápolása, a hazafiság óriási összetartó erőt jelent, különösen a hazai nemzeti kisebbségek számára fontos „közös nyelvet” jelképezi. De gondoljunk csak bele: gyermekeink hol töltik életük jelentős részét? A számítógép előtt, a virtuális világban. A *Katonasuli* remek kapocsként működhet az ún. „generation gap” (a generációk eltávolodása) áthidalásában is, hiszen a „Code of Duty” nevű játékon nevelkedő gyermekek akár szüleik vagy nagyszüleik élő beszámolóit is meghallgathatják a katonai alapismereteket összefoglaló digitális tartalmak (fegyverek, harci eszközök, laktanya bemutatók stb.) kapcsán.

A Magyar Honvédség eszköztára az esélyegyenlőség törekvések területén meglehetősen behatárolt más intézményekhez képest, hiszen a katonai állományra vonatkozó törvényi szabályozás meglehetősen szilárd kereteket jelent. Mindennek ellenére, amint a fentiek bizonyították, mind közvetlenül, mind közvetetten képes hozzájárulni az egyenlő bánásmód megvalósításáért vívott küzdelem célkitűzéseikhez. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Magyarországon számos egyéb jó példa is rendelkezésre áll ezen a területen (pl. egyes kerületi és települési önkormányzatok, az IBM magyarországi vállalatai, Magyar Posta Zrt., Magyar Telekom Zrt. stb.), akiknek sikereit, ötleteit érdemes tanulmányozni és hasznosítani. De mindennekfelett a legfontosabb, hogy megértő fülekre, proaktív gondolkodásra találjunk azon emberek személyében, akik nyitottak a fejlődésre, és részt vesznek az érzékenyítő képzésekben. Ez a sikeres társadalmi integráció egyik alapja.

4. Ajánlott szakirodalom

A cigányok Magyarországon. Szerkesztette: Glatz Ferenc, MTA Budapest 2001. ISBN 963 508 0840

Ciganológia - Romológia. Szerkesztette: Forray R. Katalin, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000. ISBN 963 9310 02 6

BETLEN Anna - KRIZSÁN Andrea – ZENTAI Viola: *Partszélről a fősodorba*, Gender Mainstreaming kézikönyv. Clone Design Kft. Budapest, 2009. ISBN: 978-963-06-7480-5

DIÓSI Ágnes: *Szemtől szemben a magyarországi cigánysággal.* Pont Kiadó Budapest, 2002. ISBN 963 9312 59 2

GARADNAY Tímea – KOLTAI Luca: *Foglalkozás speciális helyzetű csoportokkal, egyénekekkel* (szöveggyűjtemény) Budapest Esély, 2009. ISBN 978-963-87965-2-3

KERTESI Gábor – KÉZDI Gábor: *A cigány népesség Magyarországon* Socio-typo, Budapest, 1998. 498 oldal-ISBN: 9630363526

KOLTAI Luca – VUCSKÓ Bernadett: *Munka és magánélet* (Tanulmánykötet) NFÜ HEFOP és EQUAL Közösségi Kezdeményezés IH által kiadva 2008-ban.

SOLT Ágnes: *Élet a reményen túl.* Szegregált telepeken élők mentalitásvizsgálata. (Szakdolgozat) 2009.

Prof. SZABÓ János: *Kisebbségek a haderőben.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002. ISBN 963 327 3609

KONCZ Katalin: *Nők a munkaerő piacon.* Budapest Corvinus Egyetem Women's Studies Központ Budapest, 2008. ISBN 978-963-503-378-2

Women in an Unsecure World (Dokumentumfilm) Kiadja: The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007.

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Postacím: 1581 Budapest, Pf.: 15.
Cím: 1101 Bp., Hungária krt. 9-11.,
Telefon: +36(1)432-9000
Web: www.uni-nke.hu

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.